

VITBOK

om

Sveriges deltagande i kriget i Afghanistan 2002–2021

Av

Lars-Gunnar Liljestrand och Stefan Lindgren

Förord av Thage G Peterson

Utgiven av alliansfriheten.se

FÖRORD

Denna vitbok är nödvändig för att inte krigets historia skall glömmas eller skrivas om och förskönas av dem som varit ansvariga.

Vitboken gör den viktiga granskning av kriget och motiven bakom som inte kommit fram i den av regeringen styrda utredningen 2017.

Sverige gick med i kriget inte av humanitära skäl som kvinnors rättigheter eller flickors rätt till skolgång utan av lojalitet med USA och Nato.

Vad vi nu kan befara är att afghanerna får skörda en draksådd som utländska stormakter sedan 40 år tillbaka sått genom blodiga interventioner och bombningar av hela byar och samhällen.

Det ohyggliga terrordådet i slutet av augusti 2021 på Kabuls flygplats vittnar om den efterbörd som nu av väst lämnas över till afghanerna att reda ut.

Det gäller mer än närvaro av terrorister som IS och al Qaida som plågar befolkningen. Den gigantiska uppgiften på längre sikt är att återuppbygga hela landet efter de utländska styrkornas förödande krig. Stormakternas cyniska söndra och härska-politik som ställt etniska grupper mot varandra är också något som afghanerna fått i arv.

Det är ett stort ansvar som måste utkrävas av främst USA att hjälpa landet reparera skadorna efter kriget.

Jag har från början varit emot Sveriges deltagande i kriget och har varit förbluffad över den okunskap om Afghanistans historia som de ansvariga politikerna har visat. Landet har varit känt som imperiernas kyrkogård och man har besegrat utländska interventioner i krig efter krig sedan första hälften av 1800-talet. Så

länge en enda utländsk soldat finns på afghansk mark så länge kommer afghanerna att bekämpa den med vapen i hand. Detta var ingen nyhet utan den bistra erfarenhet som både brittiska och ryska ledare tidigare upplevt.

Motståndet mot Sveriges deltagande i kriget har varit brett, och det har gått över partigränserna och samlat personer ur skilda läger. År 2007 manifesterade vi oss i ett stort upprop som samlade över 7 000 undertecknare med parollen *Tag hem trupperna*.

Bland initiativtagarna fanns Hans Alfredsson, Eva Moberg, politiker från alla partier, grundare av Svenska Afghanistankommittén och fredsaktivister.

Vi hade rätt då och har haft rätt under hela kriget– svenska soldater hade inget i Afghanistan att göra.

Vi känner dock ingen skadeglädje över att vi hade rätt och krigsförespråkarna fel. Vi känner bara sorg över att kriget fått pågå så länge som det gjort med förödelse, dödande och lemlästande som följd.

Nu gäller det att för framtiden dra de rätta lärdomarna av kriget.

Det borde leda till att alla kommer till sans och inser att Sverige inte skall fortsätta delta i stormaktsledda krigsäventyr.

Vi måste återgå till den traditionella svenska linjen att bara medverka i fredsbevarande operationer med mandat från FN:s säkerhetsråd.

Sverige måste med hänsyn till att vårt land har deltagit i krigsäventyret hjälpa till med ekonomiska, diplomatiska och andra fredliga medel att återuppbygga Afghanistan och bidra till att läka såren efter kriget.

Thage G Peterson

Tidigare försvarsminister och riksdagens talman. Teolog

Inledning

Då Kabul fredligt erövrades av talibanerna den 15 augusti 2021 innebar det slutet för den utländska militära interventionen i Afghanistan.

Framtiden får utvisa om landet undgår nya interventioner. Det nu avslutade kriget var det femte Afghanistankriget som stormakter genomfört mot landet.

Britterna utkämpade tre erövringskrig under 1800-talet och i början av 1900-talet, Sovjetunionen intervenerade 1979 och USA med allierade krigade från slutet av 2001 till augusti 2021. Samtliga krig ledde till nederlag för de intervenerande stormakterna.

Sverige deltog i kriget 2002–2021. Det var den största krigsinsatsen sedan vi gick ur Napoleonkrigen efter slaget vid Leipzig 1813.

7000 svenska soldater och officerare har i omgångar deltagit i kriget under USA:s och Natos ledning. De totala krigskostnaderna, som ännu inte officiellt redovisats, beräknas uppgå till mer än 25 miljarder kronor.

Denna granskning är gjord för att ersätta en vitbok som många krävt skulle tas fram men som regeringen vägrat fatta beslut om.

Socialdemokratiska partikongressen 2013 beslöt att ställa sig bakom kravet på en vitbok. Liknande krav hade kommit från Svenska Afghanistankommittén och Svenska Freds samt av olika debattörer.

En vitbok är en granskning av en oberoende kommission bestående av medborgare som åtnjuter allmänhetens förtroende och som inte medverkat i besluten om Sveriges medverkan i kriget. En sådan kommission skulle även ha fått möjlighet att ta del av sekretessbelagda handlingar.

Istället tillsattes en enmansutredare som varit försvarsutskottets vice ordförande 1998–2006, det vill säga under de år då riksdagen fattade beslutet om svensk trupp i Afghanistan.

Utredningen, som presenterades i början av år 2017, visade att de civila målen som uppsatts inte uppnåtts. Det enda målet som uppfylldes var att Sverige fick visa sig som en pålitlig militär partner till USA och Nato.

Det var ett nödvändigt om än inte överraskande besked efter det att ansvariga politiker under flera år talat om kriget närmast som ett slags FN-insats med humanitära syften.

Regeringen hade begränsat utredningens uppdrag, och flera viktiga områden fick inte tas med, som folkrättsfrågor, misstankar om brott mot humanitär rätt, de verkliga kostnaderna, förspelet till Sveriges deltagande samt ansvaret i regering och riksdag för kriget och krigets genomförande. Den här vitbokens syfte är att dokumentera också dessa områden som regeringen uppenbart inte har velat utsätta för granskning.

Nu då talibanerna segrat och de svenska soldaterna tagits hem har regeringen signalerat att en ny utredning skall tillsättas.

Syftet har av försvarsministern angivits vara att undersöka ”insatsens utformning och effekt samt identifiera lärdomar inför framtiden”.

Om en ny utredning görs på ett opartiskt sätt kan man knappast komma till någon annan slutsats än den första: att vi var i Afghanistan för att visa lojalitet med USA och Nato.

Så länge Sverige deltar i ett krig under en stormakts ledning är det inte Sveriges bedömningar som styr, utan kriget sker utifrån stormaktens eget nationella intresse.

Den granskning som nu presenteras bygger på öppna källor, ett antal dokument som varit sekretessbelagda men där hemligstämpeln

tagits hävts samt skriftlig kommunikation med myndigheter, främst Försvarmakten.

Lars-Gunnar Liljestrand, Stefan Lindgren

Båda tidigare ordförande i Föreningen Afghanistansolidaritet

Innehåll

Sveriges deltagande i kriget 2002–2015

- 1 Mål för Isaf
- 2 Mål för svenska Isaf
- 3 FN-mandatet
- 4 Utvecklingen av kriget 2001–2014
- 5 Targeted killings, utomrättsligt dödande
- 6 Svenska Isaf 2001–2014
- 7 Militär och civil samverkan (PRT)
- 8 Natos ledning av Isaf
- 9 Krigets kostnader
- 10 Krigets mänskliga kostnader

- 11 Den politiska och ekonomiska situationen
- 12 Säkerhetssituationen
- 13 Den humanitära situationen
- 14 Kvinnornas situation
- 15 Skolor
- 16 Opiumodling, korruption
- 17 Talibanerna
- 18 Krigsherrarna
- 19 Hur Sverige gick med i kriget
- 20 De verkliga motiven för krigsdeltagandet
- 21 Kriget efter 2014
- 22 Folkrätten och inbjudan till intervention

Sveriges deltagande i kriget 2015–2021

- 23 Utredningen om Sveriges deltagande i kriget 2002–2014
- 24 Kriget fortsätter under Trump
- 25 Doha-överenskommelsen
- 26 USA kör över Nato
- 27 Provinshuvudstäderna intas
- 28 Natos och USA:s uttåg
- 29 Sveriges deltagande i RSM och det svenska uttåget
- 30 Uttåget – partiernas ställningstaganden
- 31 Ny utredning
- 32 Vad har kriget kostat?

33 Talibanerna i ord och handling

34 Den historiska betydelsen

Fotnoter

Sveriges deltagande i kriget 2002–2015

1 Mål för Isaf

När president Barack Obama i november 2009 höll sitt stora linjetal om kriget i Afghanistan och informerade om att ytterligare 30 000 amerikanska soldater skulle sättas in nämndes inte med ett ord kvinnors rättigheter, uppbygget av en rättsstat eller skolor för flickor. Målet var säkerhet och att bekämpa terrorism.

I Natos slutrapport den 24 november 2014 till FN (1) sammanfattas målen för insatsen: att bygga upp de afghanska säkerhetsstyrkorna. Detta är kärnan (*core objectives*) i Isafs insats.

Av 25 uppnådda resultat är 24 kopplade till utvecklingen av de militära styrkorna. Som nummer 25 kommer bekämpandet av

narkotika – är Nato dock konstaterar att narkotikaproduktionen kvarstår som en stor utmaning.

De krasst säkerhetspolitiska och militära målen skall ställas mot de ofta förekommande uttalandena från västligt håll om att kriget i Afghanistan har varit något slags humanitär intervention.

2 Mål för svenska Isaf

Målet för den svenska Isaf-insatsen finns angivet i propositionen 2001/02:60 för den första styrkan i januari 2002: "Säkerhet är grundläggande för att den afghanska politiska processen skall kunna fortsätta utvecklas på ett positivt sätt. Säkerhetsläget måste tillåta att den nya interimadministrationen kan inrätta sig."

I propositionen 2005/06:34 kom ett tillägg: att underlätta och understödja återuppbyggnadsinsatser.

Svenska regeringar har i olika sammanhang hävdad att Isaf verkar för en rad mål utöver säkerheten: kvinnors rättigheter, skolor för flickor, minskad korruption och minskad narkotikaproduktion.

Denna mycket vidare målformulering finns i dokumentet *Strategi för Sveriges stöd till det internationella engagemanget i Afghanistan* (2010). (2) Där anges att det övergripande målet är att stärka Afghanistans förmåga att upprätthålla stabilitet och säkerhet, demokrati och mänskliga rättigheter samt erbjuda sina invånare möjligheter att förbättra sina levnadsvillkor och en rättvis och hållbar utveckling.

Granskningen av Sveriges insatser i Afghanistan skall därför inte bara innefatta det formella målet för säkerhet utan också de betydligt vidare humanitära målen som regeringen angett.

3 FN-mandatet

USA angrep Afghanistan den 7 oktober 2001 med bombflyg. Det motiverades av den amerikanska regeringen med rätten till självförsvar som svar på attentaten den 11 september 2001 i New York och Washington. Afghanistans regering anklagades för att inte ha ingripit mot terrorister (al Qaida) på sitt territorium.

FN:s säkerhetsråd antog två resolutioner med anledning av attentaten: 1368 av den 12 september och 1373 av den 28 september. Resolutionerna gav inget mandat för USA att använda militärt våld mot Afghanistan. Istället slog Säkerhetsrådet fast att terroristhandlingar skulle bemötas med rättsliga medel: polis, domstolar och andra åtgärder att förhindra attentat.

11-septemberattentaten har inte medfört någon ändring av tolkningen av FN-stadgans våldsförbud (artikel 2:4), vilket USA och en del västliga folkrättsakademiker hävdar. FN:s medlemsstater slog i resolutionen från generalförsamlingens World Summit 2005 fast att självförsvarsrätten gäller angrepp från en stat. I texten underströks att FN-stadgan är helt tillämplig idag, och där framhölls vidare Säkerhetsrådets myndighet att hantera hela skalan av hot mot internationell fred och säkerhet och att det inte ges några undantag för eller reservationer om det skulle föreligga någon rätt för en stat att med hänvisning till rätten till självförsvar angripa en annan i samband med en terroristattack eller ett terroristhot. Resolutionen antogs enhälligt av alla medlemsstater. (3)

USA:s bombkrig 2001 har heller aldrig i efterhand godkänts av Säkerhetsrådet.

När USA:s intervention var ett faktum gav Säkerhetsrådet ett mandat för den nya styrkan Isaf att verka i landet. Med resolution 1386 från den 20 december bemyndigade Säkerhetsrådet Isaf att stödja interimregeringen genom att upprätthålla säkerheten i Kabul med omgivningar. En utvidgning av mandatet för Isaf att verka i hela landet gjordes 2003 genom säkerhetsrådsresolution 1510.

Detta mandat gällde till dess Isaf avslutades den 31 december 2014.

Ett förtydligande till resolution 1510 gjordes av Frankrike som betonade att utöver att allmänt upprätthålla säkerheten skulle Isaf skydda internationell civil personal, särskilt personer som deltar i uppbyggnadsverksamhet och humanitärt arbete. (4) Isaf hade inget mandat att genomföra något allmänt krig mot motståndsgupper.

En annan USA-ledd styrka, Operation Enduring Freedom (OEF), verkade i Afghanistan från bombkrigets första dag 2001. OEF som saknade mandat från FN:s säkerhetsråd förde ett eget krig mot grupper man definierade som terrorister, vilket kom att innefatta talibaner och andra som var motståndare till regeringen i Kabul.

4 Utvecklingen av kriget 2001–2014

Isaf upprättades på initiativ av Storbritannien och USA och leddes i början av en brittisk befälhavare. År 2003 fick Nato ledningen av Isaf och senare har styrkan letts av en amerikansk general som också var befälhavare för Oef.

Vartefter motståndet mot ockupationen ökade förstärktes Isaf och kom att som mest omfatta cirka 142000 soldater, 107000 kontraktsanställda samt 19000 privata säkerhetsanställda.

År 2008 övergick Isaf till en allmän offensiv mot motståndet. I Natos slutvärdering skriver man: "2008 genomfördes en signifikant ändring av insatsen. Ett fullt genomförande av upprorsbekämpning (*counter insurgency*, COIN) beslutades och en integrering av de konventionella styrkorna med specialstyrkor kom till stånd." Detta skifte i den militära strategin skedde samtidigt som Isaf-styrkorna kraftigt trappades upp. Den amerikanske presidenten Obama tog 2009 beslutet att sätta in ytterligare 30000 soldater för den nya upprorsbekämpningen.

Med denna integrering av styrkorna blev det i praktiken omöjligt att skilja Isaf:s verksamhet från Oef:s. Ett allmänt offensivt krig mot talibaner och andra motståndsgrepp genomfördes vilket inte hade stöd i FN-mandatet för Isaf.

Under 2013 och 2014 trappades Isaf-styrkorna ned och flera stater tog hem alla sina styrkor. Isaf avslutades den sista december 2014.

5 Targeted killings, utomrättsligt dödande

Targeted killings, riktat dödande, eller utomrättsligt dödande, har använts som en viktig del i västkoalitionens krig. Det har varit nattliga räder i afghanska hem för att tillfångata eller döda dem som utpekats som terrorister, dödande med drönare och dödande genom flygattacker mot enskilda eller grupper som inte befinner sig i direkt strid.

Krigets lagar (bland andra Haagkonventionen 1907, Genèvekonventionen IV och Tilläggsprotokollet) är tillämpliga när man skall granska *targeted killings*. Allmänt gäller att dödande bara är lagligt när målet är en stridande (kombattant) eller en civil person som direkt eller tillfälligt deltar i strid. Dödandet måste vara militärt nödvändigt, användningen av våldet proportionellt, så att risken för civila offer minimeras och allt rimligt måste göras för att minska skada civila.

Internationella lagar om humanitär rätt kräver att statliga myndigheter fängslar och ställer de personer som utpekats som terrorister inför rätta istället för att döda dem.

I krig finns någon form av slagfält och där är det tillåtet att döda motståndare, kombattanter. Såväl flygplan som drönare för att avfira raketer mot fienden får användas. (Här måste dock krigets lagar följas, och till exempel får ej sårade motståndare dödas.)

Oef hade redan med början 2001 genomfört så kallade *capture-or-kill*-operationer med nattliga räder i afghanska hem i jakt på terrorister och motståndsmän. Även Isaf hade i viss omfattning gjort sådana operationer, men genomförandet i stor skala kom med den nya strategin 2008. Under perioden 2009–2011 tog insatserna sådan omfattning att de skapade en våldsam vrede hos den afghanska befolkningen. Intrång på natten av väpnade utländska soldater i afghanska hem sågs som en oerhörd kränkning av mänskliga rättigheter. Även den afghanske presidenten Hamid Karzai tvingades att i skarpa ordalag fördöma attackerna. Reaktionerna ledde till att Nato drog ned antalet nattliga räder 2012 och istället trappades antalet drönarattacker upp kraftigt.

De nattliga räderna var före 2009 omkring 5–6 per natt medan de under perioden 2009–2011 var cirka 15–20 per natt. Antalet dödade i räderna under den tvåårsperioden var 3865. En stor del av de dödade var sannolikt civila offer då Nato uppgivit att endast 5 procent av de dödade var "ledare". 2012 minskades antalet nattliga räder på grund av den häftiga kritiken men stoppades inte helt och fortsätter idag, 2015, med amerikanska specialstyrkor.

När nattliga räder drogs ned nästan fördubblades antalet drönarattacker mellan 2011 och 2012 (från 294 till 506). Afghanistan utsattes för fler drönarattacker än något annat land. Även vid drönarattacker blir antalet civila offer mycket stort. I en sammanställning för perioden januari 2012 till februari 2013 konstaterades att 9 av 10 av de dödade inte var USA:s direkta mål.
(5)

Nato upprättade omfattande listor över personer som på olika grunder antogs vara aktiva motståndsmän eller på annat sätt personer som man önskade eliminera. *Der Spiegel* rapporterade den 28 december 2014 om Natos hemliga "dödslistor" som tidningen kommit över genom bland andra visselblåsaren Edward Snowden. *Spiegels* listor dateras till en tvåårsperiod, 2009 till 2011, det vill säga

under den tid då kriget intensifierades med COIN-strategin. Listorna Joint Prioritized Effects List (JPEL) innehöll 3673 personer klassade i prioritetsordning. Av dessa fördes cirka 700 upp på vad tidningen kallade "dödslistan" (*Nato Todeslist*). Personerna på listan var både sådana som utpekades som ledare men även medhjälpare (*facilitators*) till upprorsgrupper och andra personer som droghandlare. Underlag för listan kom bland annat från uppgifter inlämnade av fjorton stater som ingick i Isaf. Dessa "14 Eyes" skickade in uppgifter uppfångade från mobilsamtal och på annat sätt till Isafs högkvarter som sedan delade ut listor med prioriterade namn till Isafs regionala befälhavare för verkställande. Sverige angavs som en av de fjorton stater som lämnade uppgifter.

6 Svenska Isafs krig 2002–2014

Den svenska Isaf-styrkan uppgick till en början (2002) till 45 personer. När kriget utökades under åren nåddes en topp med drygt 600 man.

Svenska Isafs krigföring är lite känd då samtliga krigsincidenter är hemligstämplade. Någon sammanställning av antalet dödade, sårade och tillfångatagna afghaner har inte redovisats av Försvarmakten.

Vissa uppgifter kom fram 2007 då TV4 rapporterade om svenska soldaters medverkan i en nattlig räd där en byledare dödades, uppenbarligen i en *capture-or-kill*-operation.

De svenska militära insatserna följde i huvudsak den av Nato beslutade strategin med COIN och aktiv upprorsbekämpning med sitt intensivaste skede 2008–2012. Perioden har skildrats av Wilhelm Agrell i boken *Kriget här och nu* och Johanne Hildebrandt i boken *Krigare*. I den senare uppger ledningen för svenska Isaf-styrkan att 5–15 dödats medan soldaterna själva uppskattade att 200–300 dödats under några månaders strider. Den nya Isaf-strategin innebar även

att insatsreglerna förändrades. Förbanden som tidigare bara fått avge verkanseld i självförsvar fick nu aktivt bekämpa identifierade motståndare. Detta innebar bland annat en helt ny möjlighet att omsätta eldkraft i påverkan av motståndaren.

I en artikel i *Dagens Nyheter* den 15 januari 2014 beskrevs en svensk specialstyrka som dödat "flera dussin" afghaner varav många var offer för nattliga räder i afghanska hem.

Nattliga räder i afghanska hem har sammanställts (6) av två forskare, Alex Strick van Linschoten och Felix Kuehn, i en rapport från *Afghan Analyst Network* i oktober 2011 baserad på Isafs dagliga rapporter under tvåårsperioden 2009–2011. Forskarna konstaterade att av de dödade i räderna var 5 procent ledare för motståndet eller medhjälpare (*facilitators*). Av de tillfångatagna var 13 procent ledare eller medhjälpare. Forskarna menar att antalet offer för räder troligen är i tilltaget underkant eftersom Isaf inte offentliggör alla insatser.

Tar man ut uppgifterna från de fyra provinser (PRT) där svenska Isaf haft det militära huvudansvaret blir resultatet uttryckt i dödade och tillfångatagna under *capture-or-kill*-operationer:

Provins	Dödade	Tillfångatagna
Balkh	37	85
Samangan	0	3
Jowzjan	12	21
Sar-e Pul	17	21
Totalt svenska PRT	66	130
Totalt Afghanistan	3865	7126

Anmärkningsvärt är att i den provins där svenska Isaf utkämpade sina hårdaste strider, Balkh, var ökningen av *capture-or-kill*-operationer större än i alla andra provinser i Afghanistan (från 1 till 36). Under den här perioden sattes också svenska specialförband in i större utsträckning än tidigare.

Eftersom uppgifterna om *capture-or-kill*-operationerna baseras på rapporter från Isaf får man utgå att det i huvudsak varit fråga om räder genomförda av Isaf-styrkor.

På en skriftlig fråga till försvarsmakten om svenska Isaf deltagit i *capture-or-kill*-operationer blev svaret en form av medgivande (7):

”[Det är dock] högst sannolikt att svenska soldater vid ett antal tillfällen deltagit vid såväl planering som genomförande av targeting. Omfattningen av deltagandet går dessvärre inte att redovisa, men nedan följer exempel på hur ett deltagande kan se ut:

–Genom svenska soldaters genomförande av rådgivande verksamhet till afghanska förband. I detta fall kan svensk personal direkt deltagit i planering och perifert även vid genomförande.

–Genom svensk stabspersonals, placerad i multinationell stab (företrädesvis Regional Command North), genomförande av operativ planering

–Svensk trupps medverkan vid afghanska operationer. Själva operationen har då genomförts av de afghanska förbanden medan svenska enheter i regel haft en stödjande eller övervakande uppgift.”

Försvarsmaktens presschef Roger Magnergård var tydlig i *Expressen den 11 mars 2011*: ”Har man underrättelser att en person ingår i det organiserade motståndet, då har man rätt att bekämpa honom, men man måste identifiera och säkert veta vem man ger sig på och att det till vardags är en stridande soldat”. Vidare uppgav *Expressen*: ”I ett dokument från det svenska förbandet i Mazar–e–Sharif beskrivs hur svenskarna arbetar. Dokumentet avslöjar hur den svenska styrkan

söker efter så kallade motståndsmän och slår till mot en misstänkt motståndsmans bostad strax före midnatt efter att ha spanat mot bostaden”.

New York Times rapporterade den 4 september 2015 om hur utomrättsligt dödandet (*capture-or-kill*) av afghaner går till. Besluten fattas i ett rum i koalitionen högkvarter i Kabul, Combined Joint Operations. På videoskränor visas hur man pekar ut människor som identifieras som fiender. ”Man går runt bordet och säger 'räck upp handen om du ser några kvinnor och barn' och det innefattar tyska och svenska officerare som ju inte skall delta i kontraterroristattacker.”

Försvarmakten förnekade svensk inblandning. Pressekreterare Jesper Tengroth sade till Ekot den 4 september 2015: ”Vi har personal som sitter i den här ledningscentralen men vi deltar inte i beslutsfattandet i den här typen av frågor.” På frågan om den här personalen sitter med när de här besluten skall tas i ledningscentralen blev svaret: ”Det kan jag inte svara på exakt. Vi har en samverkansofficer. Den individen har sin arbetsplats i ledningscentralen. Men återigen den personen deltar inte i den här typen av beslut.” Försvarets dementi är inte övertygande.

Svenska Isaf har deltagit i *capture-or-kill*-operationer men offrens antal är inte känt, inte heller om de varit stridande (kombattanter) i folkrättens mening eller om det rör sig om andra misstänkta ”upprorsmän” eller helt enkelt oskyldiga civila, det vill säga utomrättsligt dödande.

Från att ha varit omgärdat av sekretess har det nu, när svenska trupper tas hem, blivit ett plus i den personliga CV:n att man deltagit i *targeted killings*. I programmet *Gäst hos Carina Bergfeldt* fick en person som ingått i en svensk specialstyrka berätta om hur hon varit med om en nattlig operation där man likviderade en misstänkt motståndsmän (Sveriges Television den 5 mars 2021).

7 Militär och civil samverkan (PRT)

En viktig del i Isafs strategi i Afghanistan var sammankoppling av de militära insatserna med civila för uppbyggnad av landet genom så kallade PRT (Provincial Reconstruction Team). Sverige tog ansvaret 2006 för PRT i Mazar-e Sharif en huvudort i norra Afghanistan. Den svenskleda regionala enheten skulle stödja de afghanska insatserna i fyra provinser (Balkh, Jowzjan, Sar-e Pul och Samangan).

Regeringen skrev i proposition 2006/07:83 att PRT skulle bidra till säkerhet och stabilitet för återuppbyggnad och åstadkomma samverkan nere på bynivå där åtgärder skulle genomföras tillsammans med lokalbefolkningen.

PRT beskrevs alltså i positiva termer, som samtal och fredsfrämjande. För svenska Isaf blev dock PRT-modellen främst en form för att lösa militära uppgifter. Den tydliga militariseringen beskrivs i en rapport från FOI: "COIN-doktrinen fick också en tydlig inverkan på PRT-konceptet. PRT:t blev i Isafs ögon allt mer en plattform för att koordinera civil-militära COIN-insatser, med det uttalade syftet var att isolera upprorsmännen från befolkningen." FOI sammanfattade att PRT blev en mer "militärt fokuserad nytta". (8)

Motståndsbekämpning enligt COIN innebär att först militärt säkra ett område (*Shape*), rensa det från motståndsmän (*Clear*), sedan etablera kontroll (*Hold*) för att slutligen bygga upp civila funktioner (*Build*). Denna i grunden militära strategi var omöjlig att koppla ihop med fristående civilt hjälparbete. Varje misstanke om att en hjälporganisation på minsta sätt var kopplad till de utländska styrkorna riskerade att rasera allt förtroende hos befolkningen och utsätta hjälpverksamheten för attacker från motståndsgupper.

Den utländska militärens aktiva närvaro och försök till nära samverkan med lokalbefolkningen mötte hård kritik från de frivilligorganisationer som arbetar med hjälp och utbildning.

Asia Times den 25 november 2010 återger uppfattningar hos många oberoende hjälporganisationer som distanserar sig från den USA-ledda koalitionen och istället försöker forma en säkerhetsöverenskommelse med motståndet och satsar på att "visad neutralitet kommer att skydda dem under det intensiva kriget". Tidningen återger ett uttalande från Laurent Saillard, chef för Koordineringsstyrelsen för hjälp till Afghanistan, en paraplyorganisation för 106 utländska och lokala NGO:er: "Om ett hjälpprojekt stöds av det lokala samhället så låter de (talibanerna) NGO:erna att fortsätta arbeta så länge som de inte deltar i politisk aktivitet."

Läkare utan gränsers representant i Afghanistan Miciel Hofman: "När gränsen mellan soldater och biståndsarbetare suddas ut blir det svårt. Det går inte att bekämpa talibaner på förmiddagen och bygga skolor på eftermiddagen. Krig fungerar inte så." (*Svenska Dagbladet* den 8 oktober 2011)

Liknande farhågor har Anna-Karin Johansson, generalsekreterare i Svenska Afghanistankommittén (SAK), uttryckt: "Svenska Afghanistankommitténs inställning och erfarenhet är klar: att samverka med militären i Afghanistan hade inneburit stora risker för våra anställda." Hon menade att SAK:s neutralitet som var grundbulten hade ifrågasatts och av den anledningen hade SAK hållit sig på armlängds avstånd från den internationella militära insatsen. Vidare hävdade SAK:s generalsekreterare att redan när COIN-strategin lanserades i Afghanistan varnade många organisationer för denna utveckling. Slutligen ställde hon kravet på "en genomlysning av hela insatsen, såväl den svenska som den internationella, behöver göras av oberoende part. Det arbetet behöver påbörja snarast. (9)

8 Natos ledning av Isaf

Den svenska regeringen skrev 2002 under ett avtal med Storbritannien om ledningen av ISAF-styrkan, insatsregler och kommandokedjan. Ett nytt liknande avtal skrevs mellan Nato och Sverige då ledningen av Isaf övertogs av Nato. Därmed kom Nato att ta över den operativa och strategiska ledningen av de militära insatserna. Avtalet beskriver, enligt regeringen, "lydnadsförhållandena" mellan Nato och Sverige. På en förfrågan till svenska försvarsmakten hur långt Natos kommando sträckte sig var svaret:

"Armétaktisk chef leder denna kontingent (svenska Isaf) avseende nationell ledning. Detta ansvar är vittomfattande men kan sammanfattas i att Försvarsmakten via Armétaktisk chef leder personaltjänst och logistik. Armétaktisk chef leder alltså ingen operativ verksamhet utan det löses inom Isafs befälskedja. Härvidlag har alltså Sverige ställt ett militärt bidrag till Natos och Isafs förfogande." (10)

All operativ verksamhet leddes således av Nato.

Enligt avtalet mellan Nato och Sverige beslutar Nato-kommandot om insatsreglerna (*rules of engagements*) som fastställer hur och i vilken omfattning militära medel skall användas. Flera stater som ingår i Isaf skrev in förbehåll (*caveats*) i avtalet av nationella säkerhetsskäl. Svenska regeringen krävde inga undantag. Insatsreglerna är hemligstämplade men stora Nato-länder som Tyskland, Spanien, Italien och Turkiet fick igenom undantag om att ej delta i nattliga operationer, ej strida i snö, ej strida längre bort än två timmars väg från sjukhus med mera. (11)

När Isaf 2008 gick över till COIN infördes enhetligare insatsregler för att möjliggöra en offensivare krigföring. Under nattliga räder som

blev allt viktigare innebar insatsreglerna att den som tog till vapen eller på annat sätt antogs visa fientlig avsikt kunde dödas då Isaf trängde in i afghanska hem. (12)

9 Krigets kostnader

Enligt Harvardekonomen Linda Bilmes har USA:s krig i Irak och Afghanistan kostat nationen inte 3 biljoner dollar (tolv nollor) som man tidigare trott utan 4 till 6 biljoner. (13) Av de officiellt redovisade kostnaderna gäller 43 procent Afghanistan. Antar man att Afghanistan svarar för samma andel av den totalkostnad Bilmes beräknat skulle USA:s kostnad för Afghanistankriget 2001–2015 uppgå till mellan 1,7 och 2,5 biljoner dollar.

För att få en uppfattning om summans storlek kan man jämföra med Afghanistans BNP som 2014 var 20,84 miljarder dollar. (14)

USA:s krigskostnad utgör då en summa 82–120 gånger större än Afghanistans BNP. ”Våra barn och barnbarn kommer att betala miljarder på miljarder dollar för George W. Bushs kriminellt missriktade krig och för Barack Obamas okloka upptrappning av kriget i Afghanistan”, kommenterar *The Nation*.

Bilmes uppskattning inkluderar långvarig sjukvård och invaliditetsersättning för veteraner och deras familjer, militär rekrytering och sociala och ekonomiska kostnader. Den största delen av dessa kostnader ligger ännu i framtiden. Räkningen för dessa kostnader kommer decennier senare.

”Beslutet att finansiera krigen helt genom upplåning har redan lagt till ungefär två biljoner dollar till statsskulden, vilket utgjort cirka 20 procent av ökningen i den totala statsskulden mellan 2001 och 2012. [...] USA har redan betalat 260 miljarder dollar i ränta på

krigsskulden. Detta inkluderar inte framtida räntor som tillsammans kommer att uppgå till flera biljoner.”

Även i Sverige har krigskostnaderna systematiskt underskattats.

Sveriges kostnader för Isaf som de framkommer i stadsbudgeten och försvarsmaktens årsberättelser visas nedan.

År	Särkostnad (utfall mkr)	I 2015 års priser
2002	87	100
2003	66	75
2004	141	159
2005	365	409
2006	621	686
2007	785	847
2008	701	731
2009	970	1015
2010	1 616	1 669
2011	1 595	1 601
2012	1 700	1 700
2013	1 449	1 449
2014	495	495
2015	50	50
S:a	10 641	10 986

(2015 års siffra är det budgeterade beloppet.)

Totalt har man alltså enligt den officiellt rapporterade särkostnaden gjort av med till dags dato 11 miljarder kronor (i 2015 års penningvärde).

Men denna statistik täcker långtifrån allt:

Riksrevisionen påpekar att den redovisade kostnaden bara är särkostnaden, det vill säga siffrorna omfattar inte kostnader i Sverige för personal, materiel etcetera som existerar oberoende av Afghanistankriget.

Riksrevisionen är starkt kritisk till hur kostnaderna redovisas, men inte ens den vågar sig på någon bedömning av den verkliga kostnaden.

Försvarmakten har till riksdagen redovisat de verkliga kostnaderna för utlandsoperationer i två helt olika varianter.

Enligt den ena, den lägre, var kostnaderna för de tre åren 2007–09 5,205 miljarder kronor. Enligt den högre varianten 11,519 miljarder, det vill säga 121 procent högre.

Den andra varianten kallar försvaret ”produktkostnaden” och den var (för år 2007–09) 157 procent högre än särkostnaden. (15)

Om man antar att försvarets verkliga kostnad för Afghanistan överstiger särkostnaden med samma faktor som ”produktkostnaden” generellt överstiger angiven särkostnad blir summan för Afghanistan 28,2 miljarder kronor.

Emellertid gäller dessa slutsatser bara en enkel analys av vilken den faktiska belastningen på försvarsbudgeten har varit.

En fördjupad ekonomisk analys måste dessutom ta hänsyn till alternativkostnaderna, det vill säga förlusten av att ha valt bort icke-militära alternativ.

De positiva resultat som redovisats i Afghanistan under de 14 åren av utländsk militär ockupation (ökad skolgång, sänkt barnadödlighet med mera.) skulle sannolikt i ett icke-militärt alternativ ha kostat betydligt mindre att genomföra.

10 Krigets mänskliga kostnader

Ingen analys av krigets resultat kan kringgå frågan om kostnader i människoliv – för båda sidor i konflikten.

Isaf-alliansen hade per den 1 oktober 2015 oåterkalleligt förlorat 3407 soldater. (16) Under kriget i Afghanistan (2001–2014) har enligt en mycket försiktig akademisk skattning mer än 26000 civila och totalt över 91000 afghaner mist livet på grund av krigsrelaterat våld.

Antalet som har dött genom indirekta orsaker relaterade till kriget kan inkludera ytterligare 360000 personer. (17) Summa 451000 döda afghaner på grund av kriget. (18)

Det finns dock ingen anledning att tro att de mänskliga offren ryms inom denna siffra. Med tiden kommer man att kunna värdera befolkningsförlusterna mer korrekt, särskilt om landet får fred och folkräkningarna kan förbättras.

Intressant i detta sammanhang är den australiensiske professorn Gideon Polyas analys. Han har genom att jämföra Afghanistans befolkningsutveckling med utvecklingen i andra u-länder med samma demografi (samma födelsetal och åldersfördelning) kommit fram till att 2,2 miljoner dödsfall under 14 år efter 11 september 2001 troligen hade kunnat undvikas om Afghanistan fått fred och ett anständigt styre. (19)

11 Den politiska och ekonomiska situationen

Afghanistan är ett av världens fattigaste länder och en stor del av befolkningen lever under fattigdomsgränsen. Kvinnor och flickor är särskilt drabbade. Enligt Världsbankens beräkningar blev den ekonomiska tillväxten för 2014 omkring 1,5 procent, något lägre än

2013, men avsevärt lägre än den genomsnittliga tillväxttakten under det gångna årtiondet.

Under ockupationen har Afghanistans ekonomi kommit att bli helt beroende av de utländska styrkorna och det utländska stödet. När de utländska trupperna började dras tillbaka miste hundratusentals människor sina arbeten. Enbart i transportsektorn som utgör omkring 22 procent av BNP förlorades minst 100000 jobb.

Konstruktion och bygge av militära anläggningar var en stor sektor som tillsammans med serviceområdet (vilken hängde samman med byggnadsverksamheten) utgjorde förbluffande nog omkring 40 procent av BNP. Till detta kommer de stora bidrag som gavs årligen men som gjorde liten nytta för att minska fattigdomen eftersom regeringen inte fokuserade på de fattiga. Idag lever 70 procent av befolkningen på mindre än 1,75 dollar per dag.

De afghanska säkerhetsstyrkorna som officiellt omfattar 352000 man men på grund av deserteringar är omkring 250000–300000 finansieras nästan helt av USA som årligen bidrar med 4.1 miljarder dollar till militären och polisen förutom all annan biståndsverksamhet. Beslutet om finansieringen togs vid Natos toppmöte i Chicago 2012. USA-administrationen har utlovat att fortsätta finansieringen till slutet av 2017.

12 Säkerhetssituationen

Den väpnade konflikten har förvärrats i omfattning och intensitet. Talibanerna har inlett offensiva operationer såväl i södra och östra Afghanistan som i stora delar av de norra regionerna. Framförallt i norra Afghanistan har regeringsföreträdare börjat bygga upp egna miliser. Flera av de olika väpnade grupperna är inblandade i kriminella aktiviteter och strider ofta sinsemellan om inflytande. FN rapporterar om totalt 4921 civila offer under första halvåret 2015, vilket är den högsta totala siffran döda och skadade sedan FN år

2009 började rapportera civila offer. Antalet har ökat stadigt sedan dess. Under perioden januari till och med juni 2015 har cirka 7200 personer ur säkerhetsstyrkorna skadats och cirka 3800 dödats. (20)

I september 2015 rapporterade FN i Afghanistan att man beräknade att omkring hälften av landets distrikt hade en hotnivå som var "hög" eller "extremt hög". FN:s personal skall normalt inte tillåtas att resa till eller genom något distrikt med en så hög hotbild. Regeringen har ingen närvaro i distrikt med extrem hotnivå eller så har regeringen bara en reducerad närvaro och då endast i distriktshuvudstaden. Det fanns 38 sådana distrikt spridda i 14 av landets 34 provinser. Sammantaget hade 27 av landets 34 provinser distrikt med hög eller extremt hög hotnivå. FN bedömde att talibanerna hade större inflytande i landet än någonsin sedan de störtades 2001. (21)

13 Den humanitära situationen

Den humanitära situationen i Afghanistan fortsätter att försämrans. Under 2015 beräknas 7,5 miljoner människor vara i behov av humanitär hjälp. Säkerhetsläget påverkar negativt de humanitära aktörernas möjlighet att nå ut till de behövande. Enligt FN:s flyktingorgan UNHCR har 5,8 miljoner återvänt till landet sedan 2002. Det finns likväl fortfarande nästan 1,6 miljoner registrerade afghanska flyktingar i Pakistan och omkring 950000 i Iran. Dessutom finns omkring 800000 internflyktingar i Afghanistan. De senaste fem åren har antalet flyktingar från Afghanistan till Europa och Sverige ökat markant.

President Ghani uppgav en högre siffra för flyktingar i Pakistan och Iran, 5 miljoner, vid sitt besök i Stockholm (TV1 Rapport den 4 december 2015).

Rättssäkerheten är svag och lagföring grundas på erkännanden som ibland tvingas fram genom tortyr. (22)

Organisationen Human Rights Watch skriver i en rapport (23) om rättssäkerheten att övergrepp utförda av regeringen säkerhetsstyrkor sker som norm utan påföljder. Till exempel har polisen i Kandahar rapporterats för att ha utfört tortyr, summariska avrättningar och bortförande av personer med våld. Polisen hade upprättat minst fyra hemliga fängelser dit varken FN eller organisationer för mänskliga rättigheter fick tillträde. Den lokala afghanska polisen som upprättats gemensamt av USA och den afghanska regeringen har fortsatt varit skyldig till allvarliga brott mot mänskliga rättigheter, även avrättningar utan rättegång.

14 Kvinnornas situation

Ett argument som i många sammanhang anförts för den utländska invasionen är kvinnornas utsatta läge.

Kvinnornas situation har förbättrats marginellt i vissa avseenden. Under Nato-ockupationen har kvinnor getts ökad representation och utgör nu 27,6 procent av parlamentsledamöterna (mot bara 4 procent under Sovjets ockupation).

På hälso- och utbildningsområdet har den massiva närvaron av utländska hjälporganisationer jämfört med talibanåren inneburit förbättringar:

Om 1600 kvinnor avled i samband med 100000 förlossningar 2001 är motsvarande siffra nu nere i 396 dödsfall/100000 levande födda 2015. (Motsvarande siffra i Sverige är 4 dödsfall på 100000 födslar) (24).

Barnadödligheten har halverats. (25)

Helhetsbilden har dock bara förändrats marginellt. 85 procent av kvinnorna saknar fortfarande formell utbildning och är analfabeter. (26)

1,5 miljoner afghanska kvinnor är änkor, ett av de högsta talen i världen. De har i genomsnitt blivit änkor vid 35 års ålder.

Barnäktenskap är fortfarande mycket vanliga. Lägsta lagliga äktenskapsålder har höjts till 17 år, men många äktenskap registreras inte. Skenande brudpriser gör samtidigt att allt färre har råd att gifta sig. I mångmiljonstaden Kabul registrerades 900 äktenskap 2012. (27)

Afghanistans oberoende kommission för mänskliga rättigheter (AIHRC) rapporterar ett ökat antal ärenden som gäller våld mot kvinnor. Under en treårsperiod mottog man rapporter om 243 hedersmord. (28)

Sammanfattningsvis har det skett både framsteg och bakslag under den utländska ockupationen. Varje försök att tillskriva framgångarna USA:s och Isafs krigföring måste dock avvisas som demagogi, 1) eftersom de bortser från de mänskliga förlusterna till följd av kriget och 2) eftersom krigföringen – i Sveriges fall – slukat fyra gånger större belopp än biståndet (28,2 miljarder kronor mot 6,9 miljarder kronor för 13 års bistånd. *Omvärlden* den 11 juni 2015.)

Krigsalternativet ska alltså inte jämföras med att göra ingenting, utan med den fyrdubblade biståndsinsats som hade varit möjlig vid ett annat vägval.

15 Skolor

Under det de första åren efter 2001 angrep talibaner skolor, elever och lärare ute på landsbygden – precis som mujahedin hade gjort under kriget mot Sovjet. Det kallades "slaget om skolorna" och nådde sin kulmen 2006, men talibanledningen noterade att det var djupt impopulärt ute i byarna. Istället slöts fler och fler lokala avtal mellan invånarna i små byar och talibanledarna på platsen. Byborna skulle inte motsätta sig talibanerna om de fick ha sina skolor och kliniker ifred. (29)

Svenska Afghankommittén lyckades undervisa fler och fler flickor under 1980- och 90-talen genom diplomati och övertalning. De började sin verksamhet på den afghanska landsbygden under åren 1983–84. Inledningsvis undervisade man bara pojkar. Sakta men säkert togs fler och fler flickor in. År 1993 undervisades 110000 barn av vilka 16000 var flickor. År 1996, året då talibanerna erövrade Kabul, gick 10000 flickor i skolor som låg inne på talibankontrollerat område.

När Anders Fänge från Svenska Afghankommittén förhandlade med talibanregeringen sade den rent ut att den visste att kommittén fortsatte undervisa flickor. ”Det kunde de göra... förutsatt att de inte gjorde något väsen av saken.” (30)

Sedan 2002 har antalet flickor i skolan ökat med 30 procent. Men uppgifterna om antalet skolelever skiljer sig åt något. Författaren Carsten Jensen skrev i sin bok *Alt dette kunne vaert unngått* (2014) att regeringen uppgav att 10 miljoner av landets 12 miljoner barn i skolåldern går i skola. Unicef har rapporterat 8 miljoner barn i skola. Ungefär samma siffror uppger Sida (31), 7,5 miljoner i skolan medan 5 miljoner barn inte går i skolan. Mer än hälften av alla flickor går inte i skolan. Skälen är många: säkerhetssituationen, kulturen, gamla traditioner, könsroller, ointresse från både föräldrar och barn spelar in.

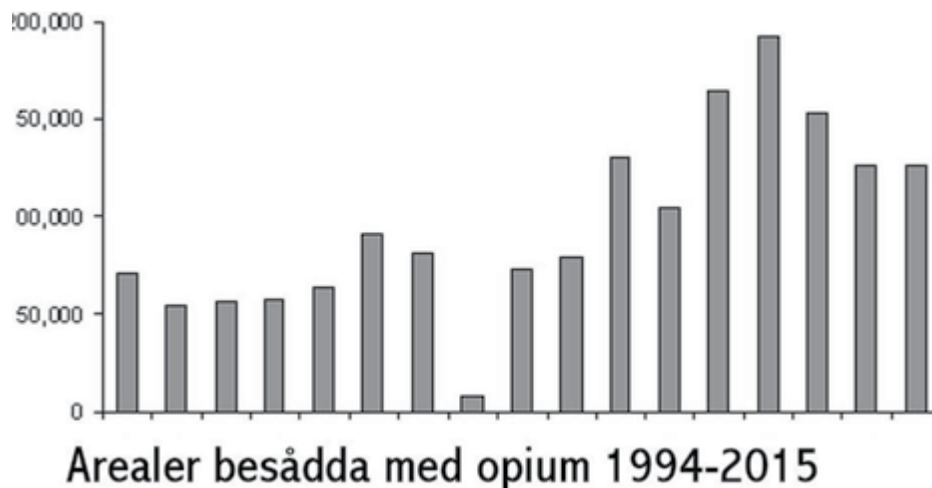
Skolsystemet är mycket bristfälligt. Carsten Jensen skriver att bara en fjärdedel av lärarna har gått den tvååriga utbildningen. År 2011 var det en lärare på 44 elever och två år senare en på 64 elever. Endast tio procent av eleverna når fram till avgångsexamen. De flesta får nöja sig med två–tre timmars daglig undervisning i fem till sex år. 45 procent av all undervisning sker utomhus eftersom det inte finns tillräckligt med skolbyggnader.

Den illegala exporten av opiater utgör fortfarande en betydande del av landets BNP och bidrar till korrupktion och organiserad brottslighet. Under 2014 stod Afghanistan för 85 procent av den globala opiumproduktionen och 77 procent av den globala produktionen av heroin. (32)

Talibanledaren Mullah Muhammed Omar hade förklarat att opiumodling var emot islam och samarbetade i juli 2000 med FN för att få bort heroinproduktionen. Det resulterade i en av världens mest framgångsrika antidrogkampanjer. Resultatet var en minskning på 99 procent av opiumodlingen i de talibankontrollerade områdena. (33) Under den USA-ledda ockupationen av landet släpptes opiumodlingen i praktiken fri och ökade med 30 gånger jämfört med före ockupationen. (34)

USA har deklarerat att man för en kamp mot opiumodling och narkotikahandel i Afghanistan. Några påtagliga resultat går dock inte att påvisa. USA:s specialinspektör för Afghanistan (SIGAR) fann att USA mellan 2008 och 2013 endast beslagtogs 1 procent av den producerade mängden. Från 2008 till 2013 då kampanjen att minska opiumodlingen nådde sin höjdpunkt lyckades man bara minska odlingarna med 3,7 procent. (35)

Alla grupper i Afghanistan, krigsherrar, talibaner och myndigheter, är nu inblandade i narkotikahandeln och tjänar på den. Då USA och Isaf lierat sig med både krigsherrar och regimen i Kabul har man inte velat ingripa på allvar mot narkotikan. I diagrammet nedan visas arealer som besåtts med opium under en 20-årsperiod. Omkring år 2000-2001 det vill säga under talibanernas styre gick odlingen ned till ett minimum.

Areal i hektar Källa: https://en.wikipedia.org/wiki/Opium_production_in_Afghanistan

Transparency Index rapporterar att Afghanistan 2014 rankades som nummer 172 av 175 länder. Ordförande för Transparency International José Ugaz vände sig till givarländer för bistånd till Afghanistan vid deras möte i London den 4 december 2014: "Korruption är den enskilt mest kritiska faktorn som bekymrar det afghanska folket efter säkerhetssituationen. Regeringen och givarländerna måste agera gemensamt och försäkra att inga mer givarpengar förloras genom korruption." Han pekade på de miljarder dollar som skulle användas för hjälp och uppbyggnad men som gått förlorade på grund av alla korruptionsskandaler.

17 Talibanerna

När USA gick till angrepp mot Afghanistan i oktober 2001 föll den sittande talibanregeringen mycket snabbt. Dess position hade redan kraftigt urholkats genom att de flesta länder hade dragit in u-hjälpen till landet. FN hade beslutat stoppa all civil flygtrafik till landet och

talibanernas representant till FN hade överkänts. Istället hade en representant för den tidigare sjuupartiregeringen, ansvarig för inbördeskriget 1992–96 som bland annat ödelade hälften av all bebyggelse i Kabul, tillåtits inta Afghanistans plats.

USA:s krigsmål har varierat. Inledningsvis hette det att målet var att utplåna al-Qaida för dess delaktighet i 11 septemberdåden. I verkligheten var naturligtvis måltavlan mycket större eftersom USA omedelbart störtade den sittande regeringen i Kabul och anställde massmord på talibaner, Och även sedan USA:s överbefälhavare 2013 hade förklarat al-Qaida förintat i Afghanistan fortsatte striderna i full skala mot en vid måltavla av inhemsk opposition.

Denna odifferentierade taktik var dömd att vara kontraproduktiv.

Om antalet talibaner 2007 av USA-militären uppskattades vara cirka 10000 (36) hade antalet i fjol stigit till 60 000. (37) Detta oräknat de enorma mängder talibaner som dödats på slagfältet, en masslakt som vi bara kan ana konturerna av. Enligt en låg uppskattning har 65000 talibaner dödats i striderna. (38)

”Talibaner, det får man skjuta hur många som helst”, sade den finländske generalen Gustav Hägglund när han med vämjelse studerat den västliga krigföringen på plats. (39)

Man tycks i ledande militära kretsar i västvärlden inte förstå att det som för dem ter sig som en legitim kamp mot islamsk terrorism och misogyni för en betydande del av Afghanistans befolkning ter sig som ett folk mord på framför allt pashtunska patrioter.

Som bland andra expresident Karzai har påpekat har den omvittnade och väldokumenterade tortyren i Bagramfängelset, som fått fortsätta utan protester från USA:s krigspartners, gjort Bagram till en ”talibanproducerande fabrik”. I sex år försökte han förgäves få USA att stänga anläggningen. (40)

Å ena sidan har det varit lätt att med hänvisningar till självmordsbombningar, angrepp på flickors skolgång med mera. framställa talibanerna som djur. Men man får inte glömma att afghanerna sedan 35 år lever i ett samhälle där det ena kriget har avlöst det andra. Brutaliseringen har skett gradvis i takt med att traditionella etiska strukturer och värderingar har brutits ned under trycket av främmande arméer.

Självmordsbombningar var ett obekant fenomen under kriget mot Sovjetunionen. Det har kallats "fattigmans flygvapen" och får ses som en spegelbild på marken av USA:s urskillningslösa bombkrig och drönarteknik.

Mycket talar för att en förhandlingsstrategi, en taktik för att genom lokala överenskommelser med talibanerna neutralisera risken för blinda terrordåd, hade varit mycket mer framgångsrik. Dessutom är själva grundförutsättningen för sådana terrordåd den olagliga utländska ockupationen.

Trots detta har det dröjt ända till juli 2015 innan de första samtalen mellan talibanrörelsen och den USA-installerade regeringen i Kabul kom tillstånd. (41) Och då var detta resultat av Pugwashrörelsens privata initiativ, inte av några statliga insatser.

Ingen kan påstå att Isaf någonsin gjorde några seriösa försök att förhandla med "motståndaren" i Afghanistan. Att beskriva västvärldens militära insatser som mer eller mindre framgångsrika är ohederligt redan av det skälet att inget annat sätt att nå fred har prövats.

Ända från september 2001, när talibanregeringen erbjöd sig att utlämna Osama bin Ladin till ett tredje, muslimskt land, men USA valde att inte lyssna, har västs politik gått ut på att inte tala med, inte lyssna på och inte se motståndaren.

Man kan inte nog understryka vikten att betrakta talibanfrågan ur ett historiskt och differentierat perspektiv. Pakistans talibaner och Afghanistans talibaner har bara namnet gemensamt. Talibanerna i Afghanistan som fortfarande kallar sig Emarat-e Afghanistan (Det afghanska emiratet) saknar till skillnad från till exempel al-Qaida internationella målsättningar. Deras tro är densamma som 80–90 procent av afghanernas, sunniislam av den hanafitiska skolan. Rörelsen har tagit klart avstånd från Islamska staten och varnat denna från att försöka upprätta baser i Afghanistan. (42) Rörelsen har vid upprepade tillfällen framställt konkreta förslag om hur fred ska åstadkommas i Afghanistan sedan de utländska trupperna har lämnat. (43) Inga av dessa krav kan tyckas orimliga eller strida mot internationell rätt. Man har även sagt sig välkomna fredsobservatörer från FN som under en övergångsperiod övervakar att ingångna överenskommelser hålls. Allt detta förutsätter dock att den utländska ockupationen upphör.

18 Krigsherrarna

Talibanerna är inte den enda kraft i Afghanistan som står för ett utomrättsligt våld. Kanske ännu viktigare har varit de väpnade grupperingar som till stor del har sina rötter i "sjupartialliansen" som samlade motståndet mot Sovjetunionens ockupation och understöddes med vapen och materiel från USA. (Fyra av dessa partier ansågs då moderata och tre fundamentalistiska, varav ett – Jamiaat-e Islami – leddes av Barhanuddin Rabbani, som 1996–2001 uppehöll Afghanistans plats i FN:s generalförsamling, eftersom Säkerhetsrådet vägrade godta den representant som regeringen i Kabul utsett.)

Jamiaat kom under kampen mot talibanerna som ledde till dessas seger 1996 att förena sig med rester av den tidigare prosovjetiska armén, däribland general Dostum styrkor i norr.

USA:s invasion förbereddes av Jamiaat genom att CIA-agenter luftlandsattes i Pansjirdalen redan före den 21 september 2001. (44) Sedan USA gett signalen gick en väl förberedd armé från den så kallade Norra alliansen (Massoud, Dostum) ner och intog Kabul samt började storskalig slakt på talibaner. 8000 talibaner kapitulerade för general Dostum som lät anställa en massaker i öknen (Dasht-e Leyli) på tusentals av dem. (45)

Med stöd av sådana meriter har den tadjikdominerade Norra alliansen hela tiden kunnat göra anspråk på inflytande i Kabul. Den afghanska regeringens ”verkställande direktör” Abdullah Abdullah tillhör denna gruppering, och karakteristiskt nog hotade han att släppa lös inbördeskrig om inte rösträkningen efter presidentvalet 2014 utföll till hans belåtenhet.

Det illegitima våldet har alltså med USA:s och Isafs stöd kunnat inta högsätet i Afghanistan, och som det ser ut i ledningen ser det självfallet ut i provinserna. Det beräknats att det vid sidan om den statliga milisen, armén och polisen finns privatarméer som tillhör olika krigsherrar och totalt kan uppgå till 70000 man.

En undersökning utförd av internationella journalistsammanslutningen IWPR, i bergsprovinsen Ghor, kom fram till att det där fanns 8000–10000 beväpnade män i krigsherrarméer. (46) (Av Afghanistans 34 provinser är detta en av de minst tätbefolkade).

Man kan alltså konstatera att under den utländska militära närvaron har problemet med okontrollerat utomrättsligt våld tilltagit, inte minst genom att en del av de största förbrytarna sitter vid makten.

19 Hur gick Sverige med i kriget

Dokumentation om hur Sverige gick med i kriget finns utförligt beskriven i tidskriften *Afghanistan. Nu* (47) och i skriften *Sverige i*

krig igen, utgiven av Föreningen Afghanistansolidaritet 2012.
Sammandrag från dessa texter återges nedan.

Två veckor efter den 11 september 2001 skrev försvarsdepartementet i en PM, *Svenska militära möjligheter att delta i en koalition mot terrorism?*, om planering utifrån att Sverige skall delta med militär insats i en global koalition. Nato-standard antas gälla för enheterna för att säkra samverkan med andra stater. Det handlade om ledning, ingenjörskompani, militärpolis kompani, fältsjukhus och transportflyg. Man såg långsiktigt och uppskattade att ingenjörskompaniet kunde vara klart till 2002 och militärpolis kompaniet klart till 2003. Det nämndes inte var operationerna skulle sättas in.

I en uppföljande PM från den 9 november förtydligas att insatsen gäller Afghanistan. Förutsättningen är att "Sverige får en förfrågan att delta i en större, multifunktionell FN-insats i Afghanistan".

Den 24 oktober 2001 hade försvarsdepartementet erbjudit två enheter experter om vardera 12–13 man från FOI till den amerikanska koalitionen mot terrorism (PM 2001–11–07). Promemorian ställer en rad frågor: finns FN-mandat, kan experterna arbeta inom ramen för ett amerikanskt militärt etablissemang "i närheten av det nu aktuella insatsområdet", vilka särskilda avtal fordras?

PM:en avslutades med att amerikanska ambassaden ville träffa departementet den 8 november för att diskutera detta vidare. Protokollet från det mötet är hemligstämplat.

När de här diskussionerna och förberedelserna pågick fanns ingen FN-sanktionering av en multinationell insats. Det svårt att tänka sig att USA inte redan då hade planerna klara för Bonnavalet den 6 december 2001 (med beslutet om en afghansk interimadministration) och intecknade att en övergångsregim skulle sättas upp och inbjuda till intervention. Detta måste också ha stått

klart för den svenska regeringen, även om man i propositionen 2001/2002:60 (förslag till riksdagen om att Sverige deltar i Isaf) inte nämner något om en förhistoria med USA-kontakter.

Sveriges utrikesminister Anna Lindh meddelade i riksdagen den 20 november 2001 att hon diskuterat frågan om insatser i Afghanistan med FN:s generalsekreterares särskilda representant för Afghanistan Lahtar Brahimi den 14 november. Lindh informerade riksdagen om att Sverige diskuterat deltagande i "en multinationell styrka med FN-välsignelse" och sade att Sverige skulle ställa upp i en FN-styrka. Bara tre veckor senare hade USA och Storbritannien i Bonn lagt fram planen för den västledda Isaf-styrkan som inte var en FN-styrka. Det förefaller troligt att den svenska regeringen redan då kände till att USA och Storbritannien planerade en styrka ledd av väst. Regeringen borde redan den 14 november ha fått beskedet från Brahimi om att det inte var en FN-styrka, men riksdagen fick inte den informationen.

Försvarsmakten bedömde i en skrivelse den 11 januari 2002 att uppgifterna för den svenska styrkan var "samverkan med olika parter, patrullering, rekognosering och skydd av prioriterade objekt".

Riksdagen beslöt den 18 januari 2002 enligt regeringens förslag att skicka en trupp om 45 man under högst 6 månader. Samma dag sände den brittiske försvarsministern Geoffrey Hoon ett personligt brev till den svenska försvarsministern Björn von Sydow och tackade för det svenska beslutet. I sitt svarsbrev den 24 januari berömde von Sydow britterna för den snabba processen att bara en månad efter Bonnkonferensen sätta upp styrkan.

Reglerna för Isaf fastställdes i ett Memorandum of Understanding (MoU) den 9 januari mellan Sverige och Storbritannien med bestämmelser om vem som skulle leda operationerna. (Detta MoU kom senare att ersättas av ett liknade avtal mellan Sverige och Nato efter det att Nato tagit över ledningen av Isaf.)

Inför den internationella säkerhetskonferensen i München 2002 sammanfattade försvarsdepartementet den 28 januari 2002 Sveriges synpunkter på insatserna och utvecklingen framöver:

- Sverige deltar nu med 45 man under brittisk ledning
- Ingen planering finns för en fortsatt större truppinsats
- Sverige kan dock sätta in mer personal i icke direkt militära uppgifter
- Sverige refererar till rapporter från bland andra EU:s representant för Afghanistan, Francis Vendrell, där det talas om ökning av styrkorna till 30000 man *efter* Isaf (som vid den här tidpunkten bestod av 3000 man) och ställer frågan om det då blir en FN-ledd operation och om muslimska stater skall medverka.

Men det blev varken en FN-ledning, deltagande av muslimska stater eller en kortvarig begränsad insats. Ledningen för Isaf togs 2003 över av Nato och under de kommande åren trappades den svenska styrkan upp och nådde som mest cirka 600 man. Besluten om fortsatt svensk trupp i Afghanistan togs av riksdagen årligen.

Nu 20 år efter Sveriges deltagande i kriget konstaterar flera debattörer att regeringen vilseledde allmänheten och talade om en FN-insats och en slags humanitär operation. *Dagens Industris* redaktör PM Nilsson skriver den 30 augusti 2021.

”När den första propositionen om svenskt deltagande i ISAF överlämnades till Riksdagen 2002 nämns överhuvudtaget inte begreppet väpnad konflikt. Den trupp man avsåg att sända ut som svenskt bidrag – högst 45 personer i högst sex månader – skulle syssla med fattigdomsbekämpning, försoning och fredlig utveckling. Utrikesministern talade om minröjning.

Vad Sverige i själva verket förberedde och sedan gjorde var att skicka ut SSG, Särskilda skyddsgruppen, Sveriges motsvarighet till brittiska SAS eller USA:s Delta Force, det vill säga det farligaste

specialförbandet Sverige hade. Inget fel i det, men allmänhetens uppfattning om Sveriges bidrag till Afghanistan var en helt annan. Två soldater från SSG skulle senare dödas.”

20 De verkliga motiven för krigsdeltagandet

Efter attentaten den 11 september 2001 förklarade USA:s president Bush att alla stater nu måste delta i kampen mot terrorismen: ”De som inte är med oss är mot oss.”

Resultatet var den ISAF-styrka som beslutades om vid konferensen i Bonn den 6 december 2001. USA ledde själv den andra styrkan, OEF, som huvudsakligen bestod av amerikanska trupper och några av de större Nato-staterna där också britterna deltog med en större styrka.

Nato- staterna kände sig förpliktade att delta i kriget eftersom USA hävdade att man agerat i självförsvar och därmed skulle Natos artikel 5, om stöd vid angrepp på någon av Nato-staterna, gälla.

För det alliansfria Sverige fanns inte det kravet, men säkerligen kände regeringen tidigt ett starkt tryck från USA att delta.

Svenska regeringar har angett en rad motiv för deltagandet i Isaf: bekämpa terrorism, upprätthålla säkerheten för regeringen i Kabul, stärka kvinnors rättigheter och flickors rätt till utbildning. Även mer perifera mål som att bekämpa korruptionen och narkotikaproduktionen har angetts under årens lopp.

Björn von Sydow, försvarsminister när beslutet om Isaf fattades, sade i en intervju för tidskriften *Fokus* att det inte bara var ”den känslomässiga solidariteten utan vi tänkte i termer av kollektiv säkerhet. Vilket land som helst skulle kunna bli attackerat av al-Qaida.” (48) Dåvarande ÖB Johan Hederstedt framhävde i samma artikel militärens önskan att öva sig i strid.

En annan förklaring har förts fram av bland andra strateger vid Försvarshögskolan som hävdade att insatsens syfte var att Sverige skulle kvalificera sig för kommande internationella insatser tillsammans med väst (USA och Nato). Robert Egnell, strateg på Försvarshögskolan, skrev i *Dagens Nyheter* den 13 oktober 2010: "Ett av de främsta skälen till den svenska militära insatsen i Afghanistan var att vi ville uppfattas som en trovärdig aktör inom internationell säkerhet, inte minst i USA:s ögon."

Gunnar Åselius professor vid Försvarshögskolan, förtydligade ytterligare: "Även om det är värdefullt och viktigt att man kan bidra till ett bättre liv för människorna så är det inte ett syfte man är beredd att offra svenska liv för i Sverige. Det som är viktigt för Sverige är att styrkan skapar en sorts inflytande för Sverige. Det skapar en bild av Sverige som en del av en västlig allians och det är det som är viktigt för Sverige. De här soldaterna är i Afghanistan för Sveriges skull, inte så mycket för Afghanistans skull. Att det är så vet alla här i huset (Försvarshögskolan). Men det är någonting som kan vara svårt för svenska politiker att tala öppet om med det svenska folket för det är inte så vi är vana vid att se vår försvars- och utrikespolitik." (Radioprogrammet God morgon, världen den 24 oktober 2010).

Liknande förklaringar har kommit från företrädare för Nato-stater.

Tysklands tidigare förbundskansler Gerhard Schröder uttalade i *Der Spiegel* att man för tyska folket måste lägga till också humanitära syften som skolor för flickor då det behövdes en moralisk komponent för att rättfärdiga kriget, "att bara hänvisa till Nato-fördraget skulle ha varit för abstrakt". (49)

I Tomas Bertelmans utredning om Sveriges militära samarbete med Nato och andra redovisas även ett motiv för svenska Isaf: "I och med avvecklingen av Isaf (2014, vår anm.) förlorar Sverige en av sina

främsta plattformar för politisk dialog med Nato och för en utvecklad partnerrelation”. (50)

Pierre Schori återger i sin bok *Vägen ut ur Afghanistan* (2010) en artikel av Carl Bildt, skriven tillsammans med Natos dåvarande generalsekreterare Anders Fogh Rasmussen, där Bildt säger att Sverige skall hjälpa USA i Afghanistan och att USA kan räkna med Europa som allierad partner och vapenbroder. (51)

Svenska regeringar har visat en märkvärdig följsamhet mot Nato och USA i det nu 14-åriga kriget.

Sverige gick med på begäran av Storbritannien 2002. Då de Nato-ledda styrkorna utökades satte Sverige in fler soldater. USA beslutade om samordning av civila och militära insatser, PRT, 2005. Sverige räckte då upp handen och påtog sig det till ytan största området (4 provinser i norra Afghanistan, en femtedel av Sveriges yta) och kunde därmed avlösa britterna som istället på USA:s begäran placerades i södra Afghanistan.

Regeringen begärde, till skillnad från länder som Tyskland, Spanien och Italien med flera, inga undantag från Natos insatsregler.

Då USA beslutade om utvidgat krig 2008 med COIN ställde också svenska Isaf om till COIN. Samtidigt ökade USA och Nato nattliga räder i afghanska hem, *capture or kill*-operationer. Försvarsmakten har medgivit att också svenska Isaf genomfört sådana insatser i det som kallas ”det smutsiga kriget”.

Flera viktiga Nato-länder avslutade sina insatser då de insåg att kriget var utsiktslöst och då hemmaopinionen mot kriget blev för stark. Holland drog sig ur 2010, Kanada 2011 och Frankrike 2013, följda av Australien. Norge lämnade sin provins Faryab hösten 2012. Sverige blev kvar till slutet, även om de direkt stridande uppgifterna övergått till stöd för den afghanska armén, då Isaf från den 1 januari 2015 ersattes av en ny Nato-ledd styrka, Resolute Support Mission (RSM).

Redan flera år före starten av RSM hade Sverige förklarat sig beredd att ingå och 2014 tog riksdagen beslutet att gå med i den nya Nato-ledda styrkan.

Denna följsamhet till USA och Nato kan svårligen förklaras på annat sätt än att svenska regeringar medvetet använt det svenska deltagandet i kriget för att få rollen som pålitlig partner i framtida västledda militära operationer.

21 Kriget efter 2014

Planerna för en fortsatt utländsk militär närvaro efter 2014, då Isaf avslutades, lades fast på Natos toppmöte i Chicago den 20 maj 2012. Redan ett par veckor före Nato-mötet, den 2 maj, hade en strategisk partnerskapöverenskommelse, BSA, undertecknats mellan Afghanistanens regering och USA. (52) Överenskommelsen kunde dock inte träda i kraft eftersom den sittande presidenten Hamid Karzai vägrade skriva på och lämnade till sin efterträdare att ta ansvar för att säga ja till fortsatt utländsk militär närvaro efter 2014.

Den 30 september 2014 skrevs avtalet under av den nye presidenten Ashraf Ghani. Samtidigt ingicks ett avtal om immunitet för den nya Nato-ledda styrkan, Resolute Support Mission (RSM). Detta så kallade SOFA-avtal reglerade närvaron av Nato-ledda styrkor och täckte tiden "2014–2024 och längre".

Syftet med BSA var: "bekämpa terrorism [...] arbeta för att sätta upp en ny Nato-ledd styrka för att träna, rådgiva och stödja det afghanska nationella försvaret och säkerhetsstyrkorna". Vidare slås fast att USA – och därmed får man förmoda Nato – "skall inte genomföra stridande operationer om det inte finns en gemensam överenskommelse därom mellan parterna."

Enligt avtalet har USA ansvaret att säkra årlig finansiering av de afghanska säkerhetsstyrkorna (ANDSF). USA fick rätten att hålla nio

permanenta militärbaser i landet. I praktiken har det blivit fem militärbaser.

Natos SOFA-avtal är ett hängavtal på BSA och specificerar immunitet för de utländska trupperna och förutsättningar för stationeringen av RSM. Avtalet sätter inget tak på antalet soldater i USA- och Nato-styrkorna, men för 2015 var det cirka 13000 totalt, varav USA bidrog med cirka 7000 till Nato:s RSM och 2000–4000 beräknades vara specialstyrkor som skall operera vid sidan av RSM. Övriga trupper i RSM om cirka 3000 kom från andra Nato-stater och partnerskapsstater som Sverige.

Den våldsamma opinionen i Afghanistan mot nattliga räder i hemmen gjorde att det i BSA skrevs in förbud mot sådana, dock med viss reservation:

”USA-styrkor inte skall gå in i afghanska hem för militära operationer eller eftersökningar utom i extraordinära fall då det gäller uppenbar risk till liv och lem för USA-soldater. USA:s styrkor skall inte arresteras eller fängsla afghaner och inte heller upprätta eller driva fängelser i Afghanistan.”

I BSA och Natos SOFA-avtal sägs att styrkorna skall ha uppgifterna ”träning, rådgivning och stöd” som skall lämnas ”på nationell säkerhetsnivå”. Ett undantag är att Nato-styrkor kan bli utsträckta till den taktiska nivån när det gäller stöd till de afghanska specialstyrkorna på begäran och inbjudan av den afghanska regeringen (art 2.2).

Avtalen lämnar som visats en del öppningar för stridande uppgifter för RSM efter överenskommelse med regeringen i Kabul.

Stoppet för nattliga räder som redan hade införts under president Karzai, blev inte långvarigt. President Ashraf Ghani avskaffade i tysthet förbudet mot nattliga räder genomförda av specialstyrkor, och afghanska armén planerade att återuppta räderna 2015, och i en

del fall inkluderandes Amerikanska Special Operations ”i en rådgivande roll enligt afghanska och amerikanska talesmän” (53). Nyheten kom efter publiceringen av president Obamas order att tillåta begränsade stridande operationer i Afghanistan 2015 som öppnade för flygstöd för nattliga räder.

Den 17 december 2014 beslöt Sveriges riksdag att ställa en styrka på 50 man till förfogande för RSM.

USA:s president Barack Obama hade förklarat att de amerikanska styrkorna skulle halveras 2016 och under 2017 endast utgöra en mindre skyddsstyrka i Kabul.

Men USA ändrade sitt beslut den 15 oktober 2015 och istället skulle truppernas numerär vara oförändrad under 2016 med hänvisning till säkerhetsläget i Afghanistan.

På Natos utrikesministermöte den 1 december 2015 beslöts att RSM skulle kvarstå i Afghanistan under 2016. Mötet beslöt att starta ett arbete för att säkra finansieringen av de afghanska säkerhetsstyrkorna till 2020. (54)

Natos RSM-styrka 2016 uppskattades av Natos generalsekreterare Jens Stoltenberg till att omfatta cirka 12000 man.

Den svenska riksdagen beslöt den 15 december 2015 att följa Natos nya plan och förlängde det svenska deltagandet med 50 man under 2016.

Regeringen har framhållit att det är en icke-stridande insats. I praktiken är det svårt eller omöjligt att hålla isär vad som är stridande och rådgivande om RSM-enheter kan placeras även nere på taktisk nivå hos afghanska säkerhetsstyrkor. *New York Times* avslöjade att en svensk officer sitter med när besluten tas om drönarattacker visar hur involverad RSM är i kriget.

Vid striderna kring staden Kunduz i september–oktober 2015 rapporterade flera media om medverkan av RSM. Natos talesman

uppgav för *The Guardian* den 30 september att Nato-ledda enheter "flögs in för att stödja afghanska kommandostyrkor i striderna under morgontimmarna" kring Kunduz.

Det är inte bara rådgivare som Nato sätter in i Afghanistan. I området som täcker de södra provinserna deltar bland andra Combat Team ur USA:s 4:e infanteribrigad och 4:e infanteridivisionen, andra bataljonen ur 82 Aviation regiment. Högkvarteret skyddas av första kavalleridivisionen. Dessutom ingår styrkor från länder som Rumänien, Slovakien, Belgien. Georgien skall hålla en "skyddsstyrka" och ställer upp med en bataljon från 4:e mekaniserade brigaden från Sydkaukasien samt ett kompani. I norra Afghanistan, där bland andra Sverige finns med, ställer Tyskland upp en "Quick Reaction Force", USA har första bataljonen ur 41:a infanteriregementet samt 548:e Combat Sustainment Support Battalion. Liknande RSM-styrkor sätts upp i östra och västra Afghanistan. (55)

Snarare än att dra ned kommer Nato kommer att trappa upp RSM för 2016 med bland annat Tysklands beslut att öka sin styrka från 850 till 980 man.

22 Folkrätten och inbjudan till intervention

RSM saknar, till skillnad från Isaf, mandat från FN:s säkerhetsråd. När frågan om en ny resolution diskuterades i förmöten stod det klart att stormakterna hade olika uppfattningar.

Ryssland, stött av Kina, ville ha ett tydligt FN-mandat för RSM medan USA och Nato-staterna vägrade (rapporterat den 11 december av What's in Blue (56) som följer diskussionerna i Säkerhetsrådet). Uppenbarligen önskade Ryssland att RSM skulle regleras vad gäller tid, uppgifter och omfattning medan USA ville ha fria händer. Nu blev skrivningen i Säkerhetsrådets resolution 2189 av den 12 december bara att man välkomnade avtalet mellan Afghanistan och Nato vilket

inte är ett mandat. Ett sådant kräver bemyndigande (*authorization*). Inte oviktigt är också att säkerhetsrådsresolutionen välkomnar avtalet mellan Nato och Afghanistans regering men inte explicit välkomnar RSM. Det kan tyckas som en petitess men röjer motsättningarna mellan å ena sidan Ryssland och Kina och å andra sidan USA. De förra vill inte ge carte blanche till RSM utan väljer att hän visa till avtalet mellan Afghanistan och Nato där det bland annat står att styrkan skall vara icke-stridande. Ryssland och Kina var uppenbarligen oroadade för att RSM skall kunna utvecklas och ta sig an vidare uppgifter utöver vad som står i avtalet, så kallad *mission creep*.

Den svenska regeringen säger i sina propositioner om deltagande i RSM att styrkan har en folkrättslig grund därför att den är inbjuden av regeringen i Kabul.

Deltagande i intervention strider mot FN-stadgan om det gäller att ta ställning för ena parten i en pågående inre konflikt där den inbjudande regeringen inte har kontroll över territoriet. En intervention i ett sådant fall är ett brott mot FN-stadgans artikel 1(2) att folken skall få avgöra sina egna öden. Den strider även mot FN-stadgans artiklar 2(4) och 2(7) som handlar förbudet att använda våld och förbudet att utifrån påverka en stats inre angelägenheter. (57) Detta är tillämpligt på Afghanistan då regeringen i Kabul inte har kontroll över landet och då en form av inbördeskrig pågår.

Det är oklart vad den svenska regeringen tänker sig att kunna uppnå i Afghanistan sedan de utländska styrkorna under 13 års krig och med upp till tio gånger större styrkor inte lyckats nå sina mål om det inte är att visa för USA och Nato att Sverige är en pålitlig militär partner.

Sverige riskerar att bidra till att förlänga kriget och det fortsatta deltagandet i den Nato-ledda styrkan sätter trovärdigheten i vår alliansfrihet ifråga.

Ingen kan säga hur säkerhetssituationen skulle utvecklas i Afghanistan om alla utländska trupper drogs tillbaka. Kanske skulle det resultera i ett fortsatt inbördeskrig. Det enda vi med säkerhet vet är att fortsatt utländsk militär närvaro garanterat leder till fortsatt krig. Detta är det femte Afghanistankriget, och historien visar att afghanerna alltid bekämpar främmande soldater på sitt territorium.

Sveriges deltagande i kriget 2015–2021

23 Utredningen om Sveriges krigsdeltagande 2002–2014

Efter utgången av mandatet för den Nato-ledda Isaf-styrkan den 31 december 2014 tillsatte regeringen en utredning om Sveriges deltagande i kriget. Utredningen, *Sverige i Afghanistan 2002-2014*, presenterades på en pressträff av ensamutredaren Tone Tingsgård den 2 mars 2017.

Utredningen koncentrerade sig på att gå igenom de av regeringen uppsatta målen för kriget.

Utredningen behandlade inte misstankarna om folkrättsbrott och brott mot humanitär lag som rests då det stod klart att svenska soldater deltagit utomrättsligt dödande, så kallade *targeted killings*. (Se kapitel 5 och 6.)

Rapporten angav sex mål för den svenska insatsen: minskad fattigdom, säkerhet och stabilitet, social och ekonomisk utveckling, demokratiskt samhälle, kvinnors ställning samt trovärdighet för och förmåga hos Sverige att som deltagare i internationella insatser.

Domen över målen är bister: "måluppfyllnaden som helhet är låg."

Endast ett mål uppfylldes, nämligen att visa Sverige som en pålitlig militär partner till USA och Nato: "Deltagandet i Isaf bidrog till att partnersamarbetet mellan Nato och Sverige utvecklades". Och vidareför målet "Trovärdighet för och förmåga hos Sverige att som deltagare i internationella insatser" gör utredningen bedömningen att "det föreligger en tillfredsställande måluppfyllnad".

Isaf hade uppdraget att upprätthålla säkerheten i Afghanistan. År 2009 skedde dock vad som av svenska militären kallade ett "paradigmskifte". Man gick över till upprorsbekämpning som innebar fullt krig mot talibaner. Svenska Isaf följde USA:s/Natos krav och införde COIN-strategin (*counter-insurgency*). Motståndet skulle elimineras för att säkra områden för civil uppbyggnad. Problemet var att COIN till stor del byggde på nattliga räder i afghanska hem (*targeted killings*) som skapade en våldsam förbittring hos allmänheten och som ledde till än större motstånd från talibanerna. Kriget expanderade över hela Afghanistan och nådde rekord i antalet krigsincidenter och dödade och sårade.

Regeringen har inte talat om upprorsbekämpning och COIN utan kallat det "befolkningscentrerad strategi" i propositionen från 2010. Därmed godkände dock regeringen att svenska Isaf genomförde COIN-strategin.

Utredningen summerar strategin för upprorsbekämpning:

"COIN-konceptet misslyckades i det svenska operationsområdet, liksom i hela Afghanistan."

Man vann inte afghanernas "hearts and minds" och kunde inte stabilisera landet.

Vad gäller kostnaden för kriget anger utredningen Försvarets direkta kostnader om cirka 11,7 miljarder svenska kronor. Med vissa tilläggskostnader för personal och annat blir summan 16,2 miljarder

men man konstaterar det finns flera osäkerheter kring summan. (Se också kapitel 9 om beräkning av de totala kostnaderna.)

Utredningen lämnade några förslag för framtida internationella insatser bland annat att Sverige från början borde slå fast en egen strategi och mål.

Detta föranledde Svenska Afghanistankommitténs tidigare generalsekreterare Bengt Kristiansson att ställa frågan hur pass realistiskt det vore att vi som ett litet land kunde bestämma sådant själva när USA har det överordnade kommandot i insatserna. Vidare om vi inte istället tidigt borde dragit oss ur. Tone Tingsgård höll med men ursäktade det svenska handlandet med att vi inte kunde ta tillbaka trupperna då andra stater fortsatte.

24 Kriget fortsätter under Trump

President Donald Trump som valdes 2016 utlovade ett snabbt slut på USA:s krig i Afghanistan. Redan 2017 förklarade han emellertid att USA trappar upp kriget.

Terrängbombningar blev ett viktigt inslag i den nya strategin för kriget som lades fram i slutet av augusti. B-52:orna sattes åter in och USA:s och Natos styrkor ökades med minst 3000 man från de 13000 som redan fanns i landet. (Av dessa var omkring 9000 amerikanska soldater och 4000 i den Nato-ledda RSM-styrkan. Till det kommer cirka 6000 kontraktsanställda USA-medborgare som hjälper de amerikanska styrkorna i olika funktioner.)

Restriktionerna som tidigare införts för användning av vapen togs bort.

Antalet flygattacker från USA och Nato var nu fler än någonsin under de föregående sju åren. B-52-planen med dussintals ”dumb bombs” om 250 kilo sattes in som massiva bombmattor för att omskapa terrängen på marken där man misstänkte att talibaner fanns.

Bombningarna kan liknas vid USA:s avlövningskampanjer med Agent Orange i Vietnam som syftade till att beröva motståndet skydd i djungeln.

Ett år efter den nya strategin införts rapporterades att antalet civila som dödades var fler än någonsin sedan 2001.

I strategin ingick även att CIA fick återuppta *targeted killings* av motståndsmän.

I samband med offentliggörandet av den nya strategin förklarade USA:s försvarsminister att kriget skall föras till dess talibanerna besegrats, och ingen tidsgräns sattes för den amerikanska militära närvaron.

25 Doha-överenskommelsen

Upptrappningen av kriget 2017 ledde inte framgångar för USA och den afghanska armén. Istället kunde talibanerna rycka fram och öka sin kontroll över vissa delar av landet. Flera uppgifter pekade på att mellan 30 och 50 procent av landsbygden var under talibanernas styre.

Inför utsikten av ett fortsatt krig utan slut var president Trump därmed inställd på att nå en uppgörelse om ett slut på kriget.

Efter förhandlingar i mer än ett år kunde USA och talibanerna träffa en överenskommelse, *Agreement for Bringing Peace to Afghanistan, February 29, 2020*), i Qatars huvudstad Doha den 29 februari 2020.

Huvudpunkterna i överenskommelsen var att alla utländska trupper skulle lämna landet den 1 maj 2021.

Neddragningen skulle ske i etapper med en reduktion från 13000 man till 8600 till juli 2020. Hela uttåget skulle var genomfört den 1 maj 2021. USA skulle även lämna fem militärbaser 135 dagar efter det att överenskommelsen tecknats.

Talibanerna förband sig att under tiden inte genomföra några attacker på de utländska styrkorna.

Talibanerna förband sig vidare att inte stödja terroristgrupper som al-Qaida eller IS.

Under våren 2021, när slutdatumet för uttåget närmade sig, reste både den nye USA-presidenten Joe Biden och Nato invändningar mot överenskommelsen.

Invändningarna gällde bland annat att talibanerna fortsatte angripa Kabulsidans styrkor. Överenskommelsen innebar dock inget förbud för talibanerna att bekämpa den afghanska armén.

Vidare hävdade USA och Nato att talibanerna inte gjort tillräckligt för att bekämpa al-Qaida och IS. Överenskommelsen stipulerade dock inga krav på att talibanerna skulle garantera att sådana grupper besegrades. Texten i överenskommelsen lyder:

“Talibanerna kommer inte att tillåta någon av sina medlemmar, andra personer eller grupper, inkluderande al-Qaida, att använda Afghanistans mark för att hota USA:s och dess allierades säkerhet.”

Vidare:

“Talibanerna kommer att skicka ett klart budskap till dem som framställer ett hot mot USA och dess allierade att de inte har en plats i Afghanistan och kommer att ge direktiv till medlemmar av talibanerna att inte samarbeta med grupper eller individer som hotar säkerheten för USA och dess allierade.”

Fortsättningsvis anges:

“Talibanerna kommer att förhindra varje grupp eller individ i Afghanistan från att hota USA:s och dess allierades säkerhet och kommer att hindra dem från att rekrytera, träna och finansieras och kommer inte att härbärgera dem i enlighet med åtagandena i denna överenskommelse.”

Talibanerna förband sig således till att inte stödja terroristgrupper och att hindra dem från att hota säkerheten för USA eller dess allierade. Några garantier från talibanerna att kunna förhindra eller en förpliktelse att besegra eller helt avlägsna sådana terroristgrupper finns inte i överenskommelsen och var väl knappast heller en möjlig uppgift för talibanerna. Varken USA eller Kabul har under alla år själva klarat av det. Däremot skall det rimligen tolkas som att talibanerna efter sin förmåga skall förhindra att terroristgrupper från afghanskt territorium hotar USA:s eller dess allierades säkerhet.

USA och Nato kritiserade också talibanerna för att inte ha förhandlat om en fredlig lösning med Kabul.

I överenskommelsen står det att förhandlingar skulle ske mellan talibanerna och Kabul med start den 10 mars 2021. Samtidigt slår överenskommelsen fast att förutsättningen för start av sådana förhandlingar var att USA gett bindande löften att hålla planen för uttåg den 1 maj och ange en plan för uttåget. Talibanerna skulle å sin sida ge garantier för att afghanskt territorium inte kom att användas för attacker mot USA.

Talibanerna pekade på att USA istället för att ge garantier för uttåget ifrågasatte hela tidsplanen och därmed fanns inte förutsättningarna för start av förhandlingar med Kabul. Talibanerna hävdade även att överenskommelsen om frisläppandet av 5000 personer inte uppfyllts. (Likaså skulle enligt överenskommelsen 1000 fångar från andra sidan släppas.)

Från talibansk sida underströks att man hållit sin del av överenskommelsen och på ett år inte dödat eller angripit en enda utländsk soldat.

Däremot fortsatte USA ända till augusti 2021 att med flygattacker mot talibanerna stödja den afghanska armén i strid med Doha-överenskommelsen.

President Biden bröt överenskommelsen genom att inte stå fast vid datumet den 1 maj för uttåget. Istället beslöt han om ett nytt slutdatum: den 11 september 2021.

26 USA kör över Nato

På Nato-mötet den 14 april i Bryssel dikterade USA avslutningen på kriget i Afghanistan för sina allierade. Flera tunga Nato-medlemmar som Tyskland, Storbritannien och Italien hade före mötet kategoriskt förkastat ett tillbakadragande och krävde "järnhårda" utfästelser från talibanerna om att bekämpa al-Qaida. Tyskland hade till och med förberett en ökning av sina trupper. Nato-chefen Jens Stoltenberg hade bara någon dag före mötet förklarat att alliansen skulle stanna kvar.

Alla Nato-länderna tvingades dock att acceptera USA:s diktat om uttåg den 11 september.

Beslutet lästes upp av den amerikanske utrikesministern utrikesminister Antony Blinken och försvarsminister Lloyd Austin och de meddelade att beslutet inte var kopplat till några villkor för talibanerna.

Frågan var ytterst känslig. Mötet hölls bakom stängda dörrar och de närvarande representanterna för de 30 Nato-staterna hade ålagts tystnadsplikt. (*Washington Post* den 14 april 2021)

Mindre än två månader tidigare, på Natos toppmöte i Bryssel den 18 februari, hade Stoltenberg förklarat att Nato inte skulle följa uppgörelsen i Doha och anklagade talibanerna för att inte uppfylla sin del i överenskommelsen samt öppnade för fortsatt krig.

Tysklands försvarsminister Annegret Kramp-Karrenbauer gick på samma linje och avvisade ett tillbakadragande.

Tyskland hade dessutom beslutat förlänga och till och med öka sin styrka från 1000 till att kunna omfatta 1300 man.

President Biden körde således över både Nato-chefen och de tre stater som efter USA stod för de största militära kontingenterna: Tyskland, Storbritannien och Italien.

En djup spricka hade skapats mellan USA och övriga Nato-medlemmar.

Sverige var som alliansfritt land inte närvarande vid mötet, men försvarsminister Peter Hultqvist hade tidigare sagt att man kommer att göra som de övriga i koalitionen RSM.

27 Provinshuvudstäderna intas

Talibanerna koncentrerade sig först på att ta över landsbygden och angrep tillsvidare inte de större städerna. Nästa mål var att behärska gränsövergångarna för att kontrollera handeln och ta upp avgifter. Den 9 juli tog man gränskontrollen mot Iran och veckan därefter en viktig gränsövergång mot Pakistan.

Den första provinshuvudstaden Zaranj intogs i början av augusti. Från den 8 augusti till den 14 augusti intogs en rad provinshuvudstäder – de sista var Mazar-e- Sharif och Jalalabad. Oftast föll provinshuvudstäderna utan strid sedan talibanerna gjort en överenskommelse med det lokala styret i staden.

Den 15 augusti kunde talibanerna utan strid ta över Kabul.

Några timmar före intåget flydde den afghanske presidenten Ashraf Ghani till Förenade Arabemiraten (UAE).

Sedan samtal påbörjats mellan de afghanska parterna i Doha hade ett av talibanernas viktigaste krav för en uppgörelse varit att Ghani först måste avgå. Detta skedde inte och presidenten satt kvar i Kabul till dess han tvingades fly.

Representanter för UAE förklarade för BBC den 19 augusti att landet tog emot Ghani och hans familj på humanitära grunder.

Ghani själv förnekade att han flytt och han lämnat Afghanistan för att "stoppa kaos och blodbad".

De afghanska försvars- och säkerhetsstyrkorna har uppskattats till cirka 200000–250000 och därtill kommer cirka 50000 i polisstyrkor.

De har under nästan 20 år utbildats och tränats av USA och Nato men föll samman som ett korthus på kort tid under sommaren 2021. Korruption, registrering av soldater som inte fanns i verkligheten ("spöksoldater"), brist på ledning och svag motivering bland soldaterna har nämnts som skäl till sammanbrottet i armén.

28 Natos och USA:s uttåg

När talibanerna under försommaren ryckte fram i hela landet ändrade sig USA och beredde sig på ett snabbare uttåg. Den stora basen Bagram övergavs i tysthet mitt i natten den 2 juli utan att amerikanerna informerat sina afghanska allierade som skulle ta över.

Den 8 juli satte president Biden nytt slutdatum till den 31 augusti och förklarade att det nu var den afghanska arméns eget ansvar att bekämpa talibanerna. Även det datumet skulle dock komma att flyttas genom den snabba utvecklingen av kriget.

Då talibanerna tågade in i Kabul den 15 augusti blev det den definitiva slutpunkten för USA:s närvaro, och den amerikanska ambassadpersonalen evakuerades med helikopter från taket på ambassadbyggnaden.

29 Sveriges deltagande i RSM och det svenska uttåget

Den svenska försvarsmakten gick ut med ett kort pressmeddelande den 15 maj 2021 om att Nato-insatsen i Afghanistan ceremoniellt avslutades:

”Lördag den 15 maj genomfördes en historisk flaggceremoni i Kabul. I närvaro av chefen för den multinationella styrkan Resolute Support Mission (RSM) den amerikanske generalen Scott Miller och stora delar av hans stab. På insatsens högkvarter halades den svenska flaggan efter nästan 20 års närvaro i Afghanistan.”

Ingen av de politiskt ansvariga för Sveriges deltagande i kriget, vare sig från regeringen eller från riksdagen, hade funnit det mödan värt att närvara.

Försvarsattachén vid svenska ambassaden i Kabul fick representera Sverige.

ÖB smög in beslutet i sin dagorder två veckor senare, den 28 maj, med ett kort formulering att insatsen var slut:

”Försvarsmaktens militära insats för det afghanska folkets säkerhet har avslutats.”

I likhet med USA beslöt den svenska regeringen den 15 augusti att ambassadpersonalen i Kabul skulle lämna landet och resa hem.

Totalt har svenska insatsen sedan 2002 omfattat kontingenter om cirka 9500 soldater och officerare. En del har deltagit i flera sejourer varför antalet fysiska personer som deltagit är cirka 7000.

Från och med 1 januari 2015 deltog Sverige i den nya Nato-ledda styrkan Resolute Support Mission, (RSM). (Se vidare kapitel 21 om RSM.)

I den första propositionen om svenskt deltagande i RSM angavs att styrkan skulle omfatta högst 50 personer med uppgifter som rådgivare, tränare och utbildare av den afghanska armén, främst dess 209:e kår i Mazar-e Sharif. Den svenska styrkan skulle vara

lokaliserad till norra Afghanistan och stå under ledning av Tyskland som fick huvudansvaret för RSM i regionen med Mazar-e-Sharif som högkvarter. Svensk militär personal skulle även vara placerad vid Natos högkvarter i Kabul. Den inriktningen har sedan gällt fram till krigets slut och uttåget.

Föga är känt om den svenska RSM-insatsen i kriget eftersom all dokumentation om deltagande i strider är sekretessbelagd av svenska regeringen. Ett undantag var då det framkom i amerikansk press att en svensk officer varit närvarande i Natos högkvarter i Kabul när ett sjukhus i Kunduz bombades av USA. (Se kapitel 21.)

I de årliga propositionerna om trupp till RSM anges målet:

”Det övergripande målet med Sveriges styrkebidrag till utbildnings- och rådgivningsinsatsen RSM är att bidra till att konsolidera de afghanska säkerhetsstyrkornas förmåga att på sikt självständigt hantera säkerheten i landet.”

Folkrättslig grund saknas för RSM. Regeringen hänvisade i varje proposition till att man är i landet på inbjudan av regeringen i Kabul.

Någon inbjudan till Sverige fanns inte. Inbjudan från Kabul gick till USA och Nato. Men inbjudan av en regering som saknar kontroll över stora delar av landet och där det pågår ett inbördeskrig är inte folkrättsligt laglig grund för militär intervention. (Se även kapitel 21 om Natos SOFA-avtal med Kabulregeringen.)

När den sista propositionen godtogs av riksdagen i december 2020 om att förlänga svensk trupp i Afghanistan skedde detta mot bakgrund av att USA och talibanerna nått överenskommelsen om uttåg av alla utländska styrkor den 1 maj 2021 (Se kapitel 25.)

Regeringen gjorde ingen utvärdering av resultaten från 5 års svenskt deltagande i RSM. Målet angavs dock oförändrat vara att stärka den afghanska armén, och man hänvisade till Natos bedömning:

”Enligt Natos regelbundna översyner av insatsen har de afghanska försvars- och säkerhetsstyrkornas förmåga sakta förbättrats, även om deras övergripande förmåga att hantera säkerheten i landet är ojämn.”

Överenskommelsen mellan USA och talibanerna ändrade inte regeringens inställning till det svenska deltagandet i RSM:

”För svenskt vidkommande innebär det nära samarbetet mellan de svenska och tyska militära bidragen att Tysklands fortsatta närvaro och deltagande i RSM är av särskild betydelse.”

Regeringen gör emellertid en utvärdering av RSM-insatsen ur en annan aspekt, nämligen att vi skall framstå som pålitlig militär partner till Nato:

”Därtill bidrar deltagandet i RSM till att stärka Sveriges partnerskap med Nato.”

Sveriges lojalitet med Nato har uppskattats av alliansen men innebär sannolikt ett minskat förtroende i omvärlden för Sveriges alliansfrihet.

Nato gav för ett par år sedan Sverige och Finland statusen ”Enhanced Opportunities Partner” som ett erkännande för deltagandet i kriget på alliansens sida i Afghanistan. Vid Natos toppmöte den 14 april 2021 upprepades motiveringen att vi delar Natos värderingar och ”contribute to NATO-led operations and missions”.

30 Uttåget – partiernas ställningstagande

Regeringen och de borgerliga har sedan Sverige gick med i kriget 2002 varje år beslutat om fortsatt trupp medan Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna röstat för att avsluta deltagandet.

Sedan USA och talibanerna träffat överenskommelsen i Doha den 29 februari 2020 om att alla utländska styrkor skulle lämnat landet den

1 maj 2021 vidhöll regeringen och de borgerliga att Sverige inte skall dra tillbaka trupperna för tidigt.

När riksdagen den 9 december 2020 behandlade frågan om fortsatt trupp röstade Vänsterpartiet och Sverigedemokraterna som tidigare emot.

Regeringen framhävde genom försvarsminister Peter Hultqvist att Sverige måste stanna kvar av lojalitet med de övriga stater som ingår i den Nato-ledda koalitionen RSM:

”Sverige är en liten bidragare i RSM till numerären just nu. Men vårt bidrag kännetecknas av lojalitet och hög professionalism. Sverige är en partner att lita på. Vi spelar roll, vi är med och vi gör skillnad.”

Fem månader senare den 21 april 2021, då det stod klart att talibanerna var på väg att ta över stora delar av Afghanistan och då USA på Nato-mötet den 14 april drivit igenom slutdatumet den 11 september, svarade försvarsministern i riksdagen på en fråga om Sveriges fortsatta militära närvaro:

”Tidpunkt och former för avvecklingen av det svenska militära bidraget kommer att ses över av Försvarsmakten, i nära dialog med Nato, USA och övriga partnerländer, med syftet att avvecklingen sker på ett ordnat sätt.”

De borgerliga varnade för ett tidigt uttåg, och Centerpartiets Kerstin Lundgren uttalade den 19 april att en hastig reträtt inte var något alternativ.

Sedan gick utvecklingen snabbt under våren och sommaren. Talibanernas kontroll över hela landet var bara en tidsfråga när försvarsministern den 5 augusti uttalade sig i Sveriges Radio:

”Vi är ju en liten nation i det här stora sammanhanget [...] och vi kommer att agera på det sätt som övriga gör.”

31 Ny utredning

Regeringen har den 16 augusti meddelat att den skall tillsätta en ny utredning om Sveriges insats i Afghanistan. Man skall undersöka ”insatsens utformning och effekt samt identifiera lärdomar inför framtiden”, har försvarsminister Peter Hultqvist förklarat. En central fråga blir enligt Hultqvist ”glappet mellan bedömning och verklighet”. (*Dagens Nyheter* den 16 augusti 2021)

I regeringens utredning som presenterades 2017 ingick inte någon granskning av eventuella folkrättsbrott och brott mot humanitär rätt. I vitbokens kapitel 6 redovisas Sveriges deltagande i utomrättsligt dödande, *targeted killings*, vilket reser misstankarna om att också Sverige kan ha begått brott.

I den första utredningen hade regeringen satt upp snäva mål för granskningen, och folkrättsbrott och brott mot humanitär rätt ingick inte i uppdraget.

En ny utredning måste ta upp dessa frågor.

Slutsatsen i den första utredningen var att endast målet att uppvisa Sverige som en pålitlig militär partner till USA och Nato uppnåddes.

En ny utredning kan knappast komma till någon annan slutsats.

Så länge Sverige deltar i ett krig under en stormakts ledning är det inte våra bedömningar som styr, utan kriget förs utifrån stormaktens eget eller dess föreställda nationella intresse.

32 Vad har kriget kostat?

SIGAR:s slutrapport

Amerikanska kongressen beslöt 2008 att inrätta en löpande granskningsverksamhet av USA:s krig i Afghanistan och hur målen för de civila insatserna uppfylldes.

Granskningsverksamheten, Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction (SIGAR), hade uppdraget att ta fram oberoende och objektiva rapporter om rekonstrueringsprojekt och aktiviteter.

I sin sista rapport den 18 augusti 2021 summeras den amerikanska insatsen för civila projekt och återuppbyggnad: *Lessons from Twenty Years of Afghanistan Reconstruction*.

Rapporten sammanfattar att USA nu spenderat 145 miljarder dollar på att försöka återuppbygga Afghanistan, dess säkerhetsstyrkor, civila regering och institutioner, ekonomi och civila samhälle.

Dessutom har försvarsdepartementet använt 837 miljarder dollar för kriget under vilket 2443 amerikanska soldater och 1443 allierade soldater dödats. Antalet sårade amerikaner är 20666.

Minst 66000 afghanska soldater har dödats.

Rapporten summerar krigets civila offer och konstaterar att här har kriget skördat mer än 48000 civila afghaners liv och minst 75000 har sårats. Samtidigt görs reservationen att siffrorna för civila sannolikt är kraftigt underskattade.

SIGAR:s chef John Sopkos slutsats var att "om målet var att återuppbygga och lämna efter oss ett land som kan klara sig själv och som inte utgör ett hot mot USA:s nationella säkerhet så är bilden blek".

Få om ens några av målen uppnåddes.

Brist på mål och uppföljning, omfattande korruption på alla nivåer inom den afghanska statsapparaten, knarkhandeln, amerikansk okunnighet om afghanskt samhälle och kultur utgör några faktorerna som lett till situationen.

USA:s kostnader för Afghanistankriget under de senaste 20 åren kan jämföras med andra internationella insatser. Budgeten per år för FN:s fredsbevarande operationer tillsammans utgör cirka 8 miljarder

dollar. Med SIGAR:s beräkning blir den årliga kostnaden för USA:s Afghanistankrig mer än 42 miljarder dollar, det vill säga minst 5 gånger FN:s alla operationer.

Brown University

SIGAR:s uppgifter kan även jämföras med Brown Universitys sammanställning som allmänt brukar refereras till i sammanhanget.

Brown University gör i sin rapport *Human and Budgetary Costs to Date of the U.S. War in Afghanistan, 2001–2021*, en summering för perioden 2001 till 2021 av inte bara de direkta krigskostnaderna utan lägger även till andra krigsrelaterade kostnadsökningar, kostnader för krigsveteraner samt räntekostnader för krigslån och hamnar då på den totala summan 2261 miljarder dollar.

Tar man med alla kostnader under kriget samt efterföljande kostnader för personal, räntor med mera som Brown University gör blir totalkostnaden omkring en faktor tre större än enbart de direkta krigskostnaderna.

I vår uppskattning av de totala svenska kostnaderna (se kapitel 9) för kriget kommer vi fram till 28 miljarder svenska kronor, vilket är cirka tre gånger den siffra (11 miljarder) som Försvarsmakten uppgivit för direkta krigskostnaden. Det kan vara rimligt och i överensstämmelse med Brown Universitys modell för USA:s verkliga kostnader då man inbegriper alla tillhörande kostnader.

Brown University sammanställde även antalet dödade under hela kriget 2001–2021 och nådde resultat som ganska nära överensstämmer med SIGAR:s rapport. Inräknas både egna (soldater och kontraktsanställda) och motståndarnas förluster samt civila offer blir antalet dödade under hela kriget 171000 – 174000 individer.

Flyktingar

Tidskriften POLITICO har i en artikel, *The war in Afghanistan — by the numbers* (den 19 augusti 2021), sammanställt siffror över afghanska flyktingar fram till slutet av 2020.

Över 3 miljoner flyktingar befann sig inne i landet.

FN uppskattar att under de första sju månaderna 2021 har över en halv miljon flyttats med våld och över hälften av dem är barn.

Till detta kommer att det fanns nära 2,6 miljoner afghanska flyktingar i världen och dessutom ett okänt antal migranter som är odokumenterade eller har bosatt sig utomlands av ekonomiska skäl och valt att inte söka eller fått asyl. (Se även kapitel 10 om befolkningsutvecklingen i Afghanistan.)

Brott mot mänskliga rättigheter

Under det 20 år långa kriget har brott mot mänskliga rättigheter rapporterats av olika internationella organisationer.

FN:s chef för mänskliga rättigheter (HRC), Michelle Bachelet, uttalade sig den 24 augusti 2021 om situationen i Afghanistan och anklagade talibanerna för övergrepp bland annat i form av summariska avrättningar av civila och soldater från afghanska armén som tagits tillfånga.

Vid rådets session i september–oktober i Genève kommer det att rapporteras om alla kränkningar som begåtts från alla parter i konflikten enligt en resolution som antogs av HRC den 24 augusti.

FN sätter nu fokus på brott som begåtts av ena sidan under det 20 år långa kriget, men det är väl känt att den andra sidan, USA, åtnjuter fullständig straffrihet. När Internationella brottmålsdomstolen (ICC) försökte granska USA:s krigsförbrytelser i Afghanistan svarade president Trump med att utfärda en "executive order" som möjliggjorde sanktioner mot medlemmar i domstolen. ICC hävdade att det fanns skälig grund att misstänka att USA torterat fångar i fängelser. (BCC den 12 juni 2020)

Kinas FN-ambassadör framförde till HRC att också USA:s armé och USA:s koalitionspartners måste ställas till svars för påstådda övergrepp vid den kommande sessionen.

33 Talibanerna i ord och handling

Talibanerna¹ är en rörelse som startade 1994, som en i huvudsak pashtunskt baserad väckelserörelse (inom den hanafitiska skolan av islam, som är den traditionella i Afghanistan).

En drivkraft var reaktionen på det ödeläggande inbördeskrig och kaos som uppstått efter Najibregimens fall 1992.

I hela landet förekom blodiga strider mellan ett antal rörelser (Norra alliansen, Hekmatyars Hezb-e Islami och flera grupper baserade på hazaraminoriteten).

1996 kunde talibanerna i huvudsak fredligt marschera in i huvudstaden, som till största delen låg i ruiner.

Den regim som talibanerna upprätthöll fram till USA:s invasion 2001 blev snabbt en paria i omvärlden. Endast tre stater erkände regimen (Saudiarabien, Förenade Arabemiraten och Pakistan). I FN representerades Afghanistan fortsatt av den mujahedinregering som störtat landet i kaos.

På pluskontot noteras främst att talibanerna (Islamiska emiratet Afghanistan) lyckades stoppa inbördeskriget. Dessutom lyckades de under sitt sista år vid makten, 2001, nedbringa opiumproduktionen till dess hittills lägsta nivå.

På minuskontot kom att regimen tillåtit internationella terrorister som al-Qaida att husera i Afghanistan och man stödde också islamistisk terrorism i Tjetjenien. Hududstraff (bland annat offentlig

¹ Taleb = student på dari/persiska, taliban i plural. I västmedia har pluralformen talibans/talibaner blivit vedertagen.

stening), stängning av många skolor och ordern 2001 att utplåna all förislamisk konst (bland annat buddorna i Bamiandalen) väckte omvärldens avsky och skapade stämningar som USA kunde utnyttja vid invasionen i oktober 2001.

Sin partisantaktik trogna lämnade talibanerna Kabul utan väpnat motstånd och gömde sig på landsbygden, där de framhärdat och återuppbyggt sitt nätverk.

Återtagandet av makten i augusti 2021 blev fredligt och talibanernas fredliga och försonliga uttalanden överraskade många.

Talibanerna förklarade på sin första formella presskonferens i Kabul att kvinnor skulle få fortsätta att förvärvsarbeta och studera, inklusive vid universitet.

De försäkrade också att Afghanistans mark inte kommer att få användas för internationell terrorism. Amnesti utlovades för alla som arbetat för främmande makter. Diplomater, ambassader, konsulat och välgörenhetsarbetare utlovades säkerhet. Godtyckliga husrannsakingar ska inte få förekomma. Och så vidare.

Inför dessa löften har omvärlden reagerat olika. En del, framförallt ledande västmakter, har menat att deras ord ingenting är värda. Andra har intagit en pragmatisk attityd och menar att praktiken måste få utvisa. De afghanska talibanerna är inte desamma som de pakistanska, som begått långt värre brott, och talibanerna år 2021 är till stor del en annan generation än den som lämnade ifrån sig makten 2001.

För svensk del står det klart att Svenska Afghanistankommittén kommer att fortsätta sitt arbete att till exempel driva flickskolor, precis som man gjorde under talibanregimen 1996–2001. Önskvärt är naturligtvis att den afghanska regeringen, hur den nu kommer att se ut, förmås samverka i omfattande och jämställda

utbildningsprogram. Att ge upp den möjligheten redan från början förefaller oklokt.

34 Den historiska betydelsen

Talibanernas seger 2021 inordnar sig i en rad folkliga segrar mot utländska inkräktare som gör Afghanistans hela historia till en fyrbåk för nationellt oberoende. Som ett av få länder i Tredje världen undgick Afghanistan att bli en ren koloni.

Afghanistan kunde i de tre brittisk-afghanska krigen 1839–42, 1878–80 och 1919 hävda sin frihet, och även den sovjetiska invasionen och ockupationen 1979–89 slutade med att inkräktarna fick dra sig tillbaka.

För den som känner Afghanistans historia och folkets anda kom USA:s nederlag inte som någon överraskning, även om oddsen denna gång tycktes ovanligt dåliga för afghanerna.

I kriget mot Sovjetunionen hade gerillarörelsen visst stöd av Pakistan, USA och av solidaritetsrörelser i väst. I kriget mot USA var de rörelser som arbetade för befrielse från utländsk ockupation fullständigt isolerade och avklippta från stöd av någon stormakt eller opinionen i väst.

Jämför man med Vietnamkriget, som i maj 1975 slutade i lika dramatiska flyktscener som de i Kabul 2021, när ockupanterna lämnade hals över huvud, så kan man konstatera att afghanernas seger på sätt och vis är större. FNL i södra Vietnam hade Demokratiska Republiken Vietnam i ryggen, liksom dess mäktiga allierade Kina och Sovjetunionen.

Afghanerna hade inget av detta. Dessutom hade USA denna gång stöd av 45 allierade länder med upp till 131000 soldater. Förutom USA:s trupper som kulminerade på cirka 100000 man byggde ockupanterna också upp en marionettarmé på cirka 200000 man.

Sammantaget var den militära kraft som sattes in på att kuva afghanerna fullt i klass med den som sattes in i Indokina, även om krigföringen skilde sig en hel del. (B-52:or ersattes av drönare och *targeted killings* bland annat.)

Afghanernas seger kommer oundvikligen att få djupgående verkningar i hela västvärlden. Det kommer att bli svårare om än inte omöjligt – att starta nya krigsäventyr för att ”lyckliggöra” andra folk genom att påtvinga dem USA:s och västs version av demokrati och dess livsstil.

Segern är inte minst en påminnelse om att alla internationella relationer måste grundas på ömsesidig respekt och icke-inblandning.

Fotnoter

1 Brev daterat 28 november 2014 från generalsekreteraren till ordföranden i säkerhetsrådet.

2 <http://www.regeringen.se/land—och—regionsstrategier/2010/07/strategi—for—sveriges—stod—till—det—internationella—engagemanget—i—afghanistan/>

3 Oliver Corten: *The Law Against War*, 2012 sid 164–166. Corten är en av världens mest ansedda folkrättsjurister och tidigare domare i FN:s högsta juridiska organ, Internationella Domstolen i Haag.

4 <http://www.un.org/press/en/2003/sc7894.doc.htm>

5 *The Intercept* (theintercept.com) 15 oktober 2015
[foreign-policy/afghanistan-index/index20120930.pdf?la=en](http://www.theintercept.com/foreign-policy/afghanistan-index/index20120930.pdf?la=en)

6 *Guardian* 12 oktober 2011 och Afghan Analyst Network oktoberrapporten 2011

7 Skriftligt svar 24 augusti 2015 från försvarsmaktens armétaktiska stab (Överste Laura Swaan– Wrede)

8 FOI–R—3914–SE, augusti 2016

9 Seminariet ”International operations – lessons learned and the way forward” 23 oktober 2014.

10 Försvarsmakten 14 mars 2014, 17 511:54865

11 NATO Allies in Europe Must Do More in Afghanistan, The Heritage Foundation nr 2347, December 3 2009

12 Wilhelm Agrell, Ett krig här och nu, 2013 s.323

13 <http://time.com/3651697/afghanistan-war-cost/>

14 <http://sv.tradingeconomics.com/afghanistan/gdp>

15 Se även *Afghanistan.nu* 2/2014 s.7

16 https://en.wikipedia.org/wiki/Coalition_casualties_in_Afghanistan

17 Crawford, Neta (22 maj 2015). ”War-related Death, Injury, and Displacement in Afghanistan and Pakistan 2001–2014”. *Costs of War* (Brown University)

18 Se vidare https://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_casualties_in_the_war_in_Afghanistan_%282001%E2%80%93present%29

19 <http://www.countercurrents.org/polya090915.htm>

20 Prop. 2015/16:41 s 7

21 New York Times 11 oktober 2015

22 Prop.2015/16:41 s 7

23 HWR World Report 2015: Afghanistan

24 <http://data.worldbank.org/indicator/SH.STA.MMRT>

- 25 <http://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.IMRT.IN?page=4>
- 26 <http://gaps-uk.org/campaign/women-in-afghanistan/>
- 27 http://www.huffingtonpost.com/2013/03/13/afghanistans-bride-price-_n_2868133.html
- 28 http://www.aihrc.org.af/home/daily_report/4172
- 29 "The Battle for the Schools; The Taleban and State Education" rapport från Afghanistan Analysts Network, av Antonio Giustozzi och Claudio Franco, December 2011.
- 30 "The Swede Who Convinced Taliban To Allow Girls Schools" av Abubakar Siddique, Radio Free Europe, 26 januari 2012
- 31 *Svenska Dagbladet* 5 april 2014
- 32 Prop. 2015/16:41 s 6
- 33 https://en.wikipedia.org/wiki/Opium_production_in_Afghanistan
- 34 Xinhua News 14 maj 2015
- 35 Vox.com 8 juli 2014
- 36 <http://www.nytimes.com/2007/10/30/world/asia/30afghan.html>
- 37 <http://www.voanews.com/content/despite-massive-taliban-death-toll-no-drop-in-insurgency/1866009.html>
- 38 https://en.wikipedia.org/wiki/Civilian_casualties_in_the_war_in_Afghanistan_%282001%E2%80%93present%29
- 39 *Afghanistan.nu* 1/2010, s. 10
- 40 <http://www.aljazeera.com/news/asia/2014/01/karzai-links-us-afghan-deal-taliban-talks-201412602637429483.html>
- 41 <http://www.bbc.co.uk/news/world-asia-33449809>
- 42 <http://nyhetsbanken.info/news/view.asp?ID=2295>

- 43 Fredsplan från 2012, se [https://groups.yahoo.com/neo/groups/Afghanistan ockuperat/conversations/topics/7088](https://groups.yahoo.com/neo/groups/Afghanistan%20ockuperat/conversations/topics/7088)
- 44 Se Steve Coll: *Ghost Wars: The Secret History of the CIA, Afghanistan and Bin Laden*, Penguin 2005.
- 45 https://en.wikipedia.org/wiki/Dasht-i-Leili_massacre
- 46 *Afghanistan.nu* 4/2014, s. 12
- 47 *Afghanistan.nu* nr 4/2009, s. 2–8.
- 48 *Fokus* 11 februari 2010
- 49 *Spiegel Online* 1 april 2013.
- 50 Fö 2013:B sid 127
- 51 *Washington Post* 8 januari 2010
- 52 <http://photos.state.gov/libraries/afghanistan/231771/PDFs/2012-05-01-scan-of-spa-english.pdf>
- 53 *New York Times* 23 november 2014
- 54 Nato:s utrikesministermöte 1 december 2015
http://nato.int/cps/en/natohq/news_125364.htm
- 55 Uppgifter om beväpning av RSM-styrkor finns på:
<http://www.rs.nato.int/subordinate-commands/rc-north/index.php>, <http://www.rs.nato.int/subordinate-commands/rc-west/index.php>, <http://www.rs.nato.int/subordinate-commands/rc-south/index.php>, <http://www.rs.nato.int/subordinate-commands/rc-east/index.php>
- 56 <http://www.whatsinblue.org/2014/12/adoption-of-resolution-on-resolute-support-mission-afghanistan.php>
- 57 Oliver Corten: *The Law Against War*, 2012 s 281